

Utjecaj obiteljske tradicije na transformaciju: održivost prostora i identiteta

Pisak, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:065385>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

ANA PISAK

UTJECAJ OBITELJSKE TRADICIJE NA TRANSFORMACIJU:

ODRŽIVOST PROSTORA I IDENTITETA

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

ANA PISAK

UTJECAJ OBITELJSKE TRADICIJE NA TRANSFORMACIJU:

ODRŽIVOST PROSTORA I IDENTITETA

Diplomski rad

JMBAG: 0303092561, izvanredna studentica

Studijski smjer: Turizam i razvoj

Predmet: Turizam i transformacije

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Polje ekonomije

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentorica: prof.dr.sc. Jasmina Gržinić

Pula, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, kandidatkinja za magistru poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Pula, 2021. godine

Ana Pisak

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Pisak dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Utjecaj obiteljske tradicije na transformaciju: Održivost prostora i identiteta“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Pula, 2021. godine

Ana Pisak

"Budućnost pripada onima koji vjeruju u svoje snove."

Eleanor Roosevelt

SADRŽAJ

Sadržaj

UVOD.....	8
1. PROSTORNA TRANSFORMACIJA SJEVERA ISTARSKJE ŽUPANIJE.....	10
1.1. Geografska pozicioniranost.....	10
1.2. Zemljopisna segmentacija: 4 brežuljka	11
1.3. Administrativna, politička i crkvena podjela	14
2. SELA I ZASEOCI SOVIŠĆINE.....	20
2.1. Promjena geografske pripadnosti mjesta kroz povijest.....	20
2.2. Lokalne povijesne transformativne posebnosti	24
2.2.1. Bartolići.....	24
2.2.2. Šimeći.....	24
2.2.3. Černekov Breg.....	25
2.2.4. Černehi.....	27
2.2.5. Švikarija	27
2.2.6. Puhi i Žugani (Ziganti).....	29
2.2.7. Valice.....	29
2.2.8. Krti.....	30
2.2.9. Drščari.....	31
2.2.10. Šušani	31
3. ŠKOLOVANJE STANOVNIŠTVA – PREDUVJET TRANSFORMACIJA.....	33
3.1. Počeci izobrazbe djece.....	33
4. POVIJESNO-KULTURNA BAŠTINA	36
4.1. Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji.....	36
4.2. Vojna bolnica	37
4.3. Priča vojnika Zdenka Štambuka	38
5. PRIRODNI RESURSI.....	40
5.1. Bogatstvo šuma.....	40
5.2. Vodna bogatstva	41
6. PRIRODNO - KULTURNO BOGATSTVO REGIJE.....	44
6.1. Promocija turističkih staza uz šumske graničnjake	44
6.2. Kuzmarov malin, toklarije i tartufi.....	45
6.2.1. Bijeli tartuf – sve više prepoznatljiv	48
7. TRADICIJSKE VRIJEDNOSTI: IGRE, MAŠKARE I SVIRAČI	49
7.1. Štraconi i bele mačkare	49
7.2. Na kukolić i konfine	50
7.3. Mora, briškula i trešete	50

7.4. Narodna predaja.....	51
8. ARHITEKTURA I LOKALNE GRAĐEVINSKE INICIJATIVE	52
8.1. Građevine od kamena.....	52
8.2. Polivalentno igralište	53
9. STANOVNIŠTVO I DEMOGRAFSKA STRUKTURA	55
9.1. Popis stanovništva 2021.	57
10. RAZVOJ I ODRŽIVOST NA PRIMJERU CASE MILLE OLIVI	61
10.1. Studija slučaja: Casa mille olivi	62
10.2. Identitet obitelji Pisak	62
10.3. Propadanje Klarića	67
10.4. Povratak poljoprivredi	69
10.5. Prenamjena funkcije kućice	71
10.6. Eco domus: održivo i odgovorno	72
10.7. Ponuda objekta	74
10.8. Mediteransko (o)bilje	75
11. IDENTITET: MARKETING I KRIZNA KOMUNIKACIJA.....	77
11.1. Isticanje posebnosti.....	77
11.2. Kulturni i literarni turizam.....	79
11.3. Turizam mrtvih točaka	81
11.4. Outdoor turizam	82
11.5. Edukacija o vodi i šumi	82
11.6. Ponuda lokalnog: od njive do stola	83
11.7. Personalizirani vodič i medijator: story telling	84
11.8. Medijska kampanja ISTRAŽI, DOŽIVI i krizna komunikacija.....	85
11.9. Individualni pristup.....	86
11.10. Društvene mreže	87
11.11. Recenzije i osvrti turista na boravak	88
ZAKLJUČAK	89
SUMMARY.....	91
LITERATURA	93
TABLICE.....	97
POPIS SLIKA	98
PRILOG 1.	102
PRILOG 2.	106

UVOD

Turizam 21. stoljeća, kao jedna od najdinamičnijih i brzorastućih globalnih industrija, počeo je tražiti destinacije u kojima uz pomoć lokalnih medijatora, kao i njihovih prirodnih i kulturnih resursa, doživljava transformaciju.

Transformacija u turizmu je povezana s održivim i odgovornim turizmom. Potražnja za transformacijom ujedno izaziva diversifikaciju turističkog proizvoda. Dok koncept održivog pomaže u očuvanju i jačanju individualnog i lokalnog identiteta, transformacija u fokus stavlja potragu za drugim „ja“. Cilj istraživanja je prikazati vezu obiteljskog naslijeđa i tradicije s održivim i odgovornim turizmom na primjeru transformacije kuće za odmor *Casa mille olivi*. Tema je odabrana zbog potrebe dokazivanja utjecaja tradicije kraja iz kojeg je autorica ovog rada na način života i orijentaciju kroz turizam.

U ovom se radu istražuje mikrolokacija Sovišćina, njezini prirodni i kulturni resursi te povijest kuće za odmor Casa mille olivi. Postavlja se pitanje može li nastavak provođenja obiteljske tradicije i razvoj Case mille olivi utjecati na kreiranje diversificiranog turističkog proizvoda i jedinstvenog doživljaja ruralne sredine Sovišćine.

U prvom djelu rada nalazi se pregled osnovnih informacija o mikrolokaciji Sovišćina: geografska pozicioniranost, administrativna, politička i crkvena podjela, opis sela i zaseoka, demografska struktura, tradicija, značaj Motovunske šume i vode, doprinos škole na Švikariji te posljedice i ostavština Drugog svjetskog rata. Drugi dio rada donosi studiju slučaja na primjeru kuće za odmor Casa mille olivi. Kako bi se analizirao utjecaj obiteljske tradicije te prednosti Case mille olivi potrebno je najprije razraditi potencijal Sovišćine komparirajući ga s obiteljskim nasljeđem, koji se nalazi u trećem djelu. Zaključak prikazuje rezultate istraživanja.

Znanstvene metoda korištene prilikom izrade rada su skupljanje informacija, metoda analize i sinteze, povijesna metoda (skupljanje i analiza povijesnih dokumenata mjesta, obitelji Pisak i stanovnika Sovišćine). Turizam na mikrolokaciji Sovišćina dosad nije bio obrađivan. Postoje katastarske mape i znanstvena

istraživanja o Motovunskoj šumi, vodi, NOB-u i školstvu pa se javlja nedostatak literature. Za teorijska znanja postoje knjige koje obrađuju temu, no za studiju slučaja i evaluaciju turističkog potencija područja korišteni su primjeri iz prakse Casa mille olivi i recenzije, obiteljska dokumentacija i svjedočanstva. Prikupljena je arhivska građa obitelji Pisak i područja istraživanja. Istraživanje je pregled života nekad i apsorpcija tih vrijednosti danas kroz turizam tj. obiteljski smještajni kapacitet. Rad je interdisciplinarnog karaktera kao što je to turizam sve više kroz ispreplitanje ekonomije i kulture.

Kroz istraživanje se koriste dva tipa transformacija. U prvom djelu rada transformacija se događa u prostoru i oku je vidljiva. U drugom djelu rada transformacija je psihološka i događa se u korisniku koji boravi u prostoru. Oba oblika su međusobno povezana i ovise jedan o drugome. Da bi shvatili prostornu transformaciju nužno je poznavanje geografskih obilježja, uključujući prirodne resurse, administrativne, političke i crkvene podjele. Promjene u prostoru u konačnici generiraju ekonomske, društvene i ekološke promjene.

Psihološka transformacija ovisi o integritetu pojedinaca u kulturu, tradiciju, običaje, u konačnici u identitet mikrolokacije. Ovaj rad razlikuje dva tipa psihološke transformacije: onu koju domicilni stanovnik iznajmljivač izaziva u lokalnoj sredini, bilo da je riječ o utjecaju na lokalno stanovništvo ili na putnika tj. turista; i drugu koja se odnosi na transformaciju putnika turista prilikom boravka u mikrolokaciji istraživanja ovoga rada.

1. PROSTORNA TRANSFORMACIJA SJEVERA ISTARSKE ŽUPANIJE

U ovom poglavlju dat će se pregled mikrolokacije istraživanja naziva Soviščina kroz geografsku pozicioniranost, povijesne tekovine, kulturna, prirodna i vjerska obilježja, demografsku strukturu stanovništva, obrazovanje i posljedice uzrokovane ratom. Ukazat će se na potencijal razvoja turizma koji putem održivih i odgovornih transformacija na primjeru smještajnog objekta *Casa mille olivi* može generirati ekonomski i društveni prosperitet zadržavajući visoki stupanj prirodnog bogatstva.

1.1. Geografska pozicioniranost

Grad Buzet se nalazi u najsjevernijem djelu Istarske županije (Slika 1). Kao jedinica lokalne samouprave, ustrojen je 1993. godine.

Slika 1 Položaj Buzeta i Buzeštine na poluotoku Istra. Izvor: TZ Istarske županije

Slika 2 Karta graničenja Soviščine sa Sovinjakom, Senjom, Vrhom, Zumeskom, Motovunom, Oprtljom i Zrenjom; Izvor: katastar.hr

Slika 3 Geografska pozicioniranost Soviščine; Izvor: katastar.hr

„Teritorijalno grad Buzet graniči sa susjednim općinama Oprtalj na zapadu, Lanišće na sjeveroistoku, Lupoglav na istoku, Motovun i Cerovlje na jugu, te Gradom Pazinom na jugu. Područje Buzeštine prostire se između tri velika gradska središta: Rijeke, Trsta i Pule.,¹ Područje graniči sa Slovenijom, relativno je mala udaljenost do Italije. Danas (2021. godine) Grad Buzet u svom sastavu ima 11 mjesnih odbora: Buzet, Buzet –

¹ <http://www.buzet.hr/buzet/o-buzetu>

Stari grad, Krušvari, Roč, Sovinjak, Sveti Ivan, Sveti Martin, Svi Sveti, Štrped, Veli i Mali Mlun, Vrh.

Iako je riječ o jednoj geografskoj cjelini, MO Sovinjak čine Soviščina i Sovinjština. Nazivom gotovo identična područja lako se poistovjećuju te često dovode do zablude i krivog poimanja mikrolokacije. Soviščina i Sovinjština tokom svoje povijesti bili su i razdijeljeni: u novije vrijeme Soviščina je pripadala političkom kotaru Poreč i sudbenom kotaru Motovun, dok je Sovinjština pripadala političkom kotaru Kopar i sudbenom kotaru Buzet.

Prema Odlukama o izmjenama i dopunama Odluke o granicama područja naselja u Gradu Buzetu 2017.,² jedinica mjesne samouprave (JMS) Sovinjak obuhvaća naselja: Pračana, Sovinjak, Sovinjska Brda i Soviščina. Uključuje sela i zaseoke: Bartolići, Černehov Breg, Drščari, Klarići, Krti, Puhi, Švikarija, Šimeći, Šušani, Valice i Žugani. Granica naselja Soviščina mijenja se izdvajanjem djela naselja Krti i pripajanjem u naselje Bartolići, te zajedno postaju područje jedinstvenog naziva Soviščina. Naselje Krti se ukida.

Sovinjštinu pak čine: Sovinjak (Brkoni, Cunjci, Jermanija, Sirotići, Sovinjak, Sovinjsko Polje, Srgobani i Tuki), Sovinjska brda (Drobežija, Krtov Breh, Lovijeti, Majeri, Sovinjska Brda, Sveti Kirin, Sveti Kuzma i Valari) i Pračana (Beneži, Brnozi, Lokvice, Majeri, Pigin i Pračana - nema promjene granice naselja u odnosu na dosadašnje stanje).

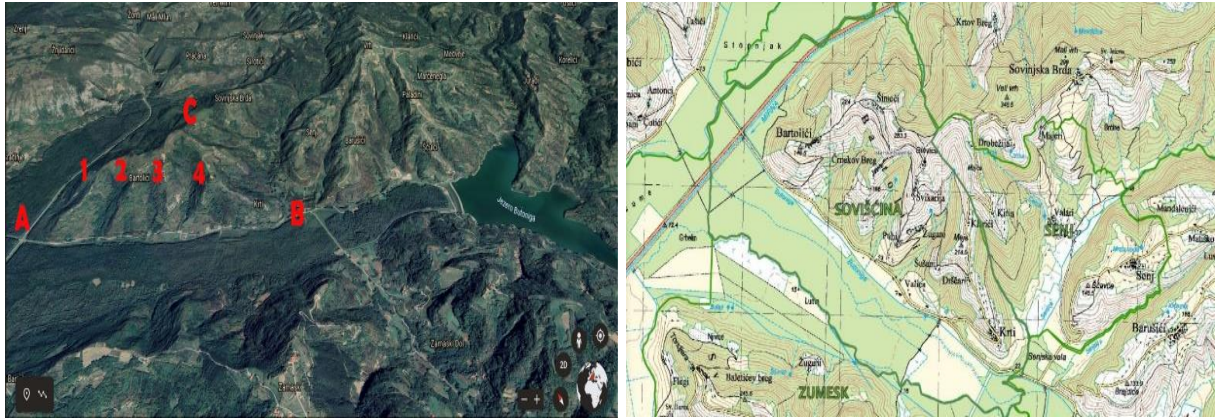
Potrebno je spomenuti i naselje Senj; u jednom se povijesnom trenutku navodi pod Soviščinom. Senj uključuje sela i zaseoke Mandaleniće, Matiško i Senj, te pripada MO Vrh.

1.2. Zemljopisna segmentacija: 4 brežuljka

Područje Buzeta i Bužeštine je vrlo raznoliko, od 10 do preko 1000 metara nadmorske visine. Proučavajući područje Soviščine iz ptičje perspektive, jasno su uočljiva četiri harmonična paralelna brežuljka čija visina naglo opada prema toku korita

² službene novine grada Buzeta, Broj 6, 14. srpnja 2017., str. 205-212

Butonige (slika 4, oznaka 1, 2, 3, 4). Kanjon je poveznica sela i zaseoka Sovinjštine. Kanjon je u prošlosti bio granica različitih političkih i upravnih režima. Riječ je o području Motovunske šume, zbog čega mu se pridavala posebna pažnja (više o djelu o Motovunskoj šumi i kamenima razgraničenja).

Slika 4 Savišćina: četiri harmonična brežuljka u nizu i pritok Butonige, Izvor: Google Earth

Slika 5 Linije razgraničenja; Izvor: katastar.hr

Savišćinu je moguće podijeliti na nizinsko i brežuljkasto područje koje se opet razlikuje od padina i vrhova. Najniža nadmorska visina je 18 m.n.v. u Valicama. Suprotno od toga, najviša točka Savišćine je između sela Šimeći i mjesnog groblja Švikarija na Glavici (283 m.n.v.). Prirodnim slijedom, s Glavice vodi stari, obrastao šumski put prema Velom vrhu (345 m.n.v., slika 4, oznaka C) odakle se cesta dalje račva prema Sovinjskim Brdima i Drobežiji te mrtvom selu Krtov Breh (svi k.o. Sovinjak). Prema istraživanjima Buršić Matijašić (2007.), utvrđeno je postojanje dviju gradina: Sovinjak (kota 293 m) i Sovinjska Brda (Veli vrh).³ Na potonjem lokalitetu, a prilikom uređivanja zemljišta 1957., otkriveni su kameni blokovi koji su pripadali gradinskoj utvrdi. Godinu kasnije u blizini su pronađene i brončane fibule.⁴ Sredinom prošloga stoljeća, djeca obližnjih sela su tijekom ljetnih večeri iskradala iz domova i penjala na Veli vrh u želji da vide svjetla nad Venecijom. Venecija je za ovdašnje stanovništvo sve do sredine 20. stoljeća bila pojam moći i bogatstva.

³ Klara Buršić Matijašić, Gradine Istre, Povijest prije povijesti, Pula, 2007., str. 401-402 i 457.

⁴ Slaven Bertoša, Pabirci iz prošlosti Sovinjaka (do XIX. Stoljeća), Buzetski zbornik, br. 40, str. 51

Tablica 1. Kote sela Sovišćine i okolice; Izvor: Google Earth

Sovišćina	m.n.v.	Uspón	Sov. brda	m.n.v.	Us.	Senj	m.n.v.	Us.
Bartolići	126-154	19%	Drobežija	242-281	14%	Senj	135-163	13%
Černehov Breg	180-189	5%	Krtov Breh	175-184	5%	Mandalenići		
Drščari	150-153	2%	Lovijeti	257-261	2%	Matiško	190-193	2%
Klarići	197-199	1%	Majeri	174-183	5%			
Krti	77-125	38%	Sovinjska Brda	212-241	12%			
Puhi	84-102	18%	Sveti Kirin	219-252*	13%			
Šušani	112-124	10%	Sveti Kuzma					
Šikarija	178-203	12%	Valari	55-70	21%			
Šimeći	223-239	7%						
Valice	18-38	53%						
Žugani	98-114	14%						
Groblje	229 -236	3%						
Švikarija								

Nadmorska visina sela i zaseoka je evidentirana u najvišoj i najnižoj točki (početak i kraj sela). Mjerenja su vršena putem Google Eartha pa su moguća manja odstupanja. Iz tablice je razvidna velika visinska razlika naseljenih dijelova Sovišćine. U srednje

visoke urbane sredine možemo svrstati: Krte, Puhe, Žugane, Šušane, Bartoliće i Dršćare, a u visoke: Černohov Breg, Klariće, Švikariju i Šimeće. Valice bilježe i najveći prosječni uspon (53%), no zbog udaljenosti prvog i zadnjeg izgrađenog objekta spomenuta razlika vizualno nije toliko uočljiva. Suprotnost su Krti (38%) u kojima se kuće strmo spuštaju niz liticu. Iako broje tek 4 zgrade, „najravniji“ su Klarići (1%).

1.3. Administrativna, politička i crkvena podjela

Jurković (2021.) u Istarskoj enciklopediji⁵ navodi kako u razvijenom srednjovjekovlju Hrvati su bili organizirani u teritorijalne zajednice kojima su na čelu stajali birani župan, podžupan i satnik te po nekoliko sudaca ili članova vijeća, ovisno o veličini zajednice. Vijesti o županijskoj organizaciji u Istri potječu već s kraja XII. st. U idućim stoljećima dokumenti svjedoče nazočnost župana i na čelu komunalnih zajednica.

Velika je važnost Istarskog razvoda kao hrvatsko glagoljskog spomenika opsežnog spisa, ujedno i najvažnijeg pravno-povijesnog dokumenta istarske srednjovjekovne prošlosti kojim se uređuju međe, *termeni i kunfini* između pojedinih istarskih seoskih općina, komuna, njihovih feudalnih gospodara i Mletačke Republike. Kao vrijeme nastajanja Istarskog razvoda istarski povjesničar Petar Kandler navodi oko 1275., drugi je dio mogao nastati oko 1325., a treći između 1342. i 1374.

Administrativni učinci na području od interesa u ovom radu vezani su uz sljedeće činjenice: „U podacima iz Istarskog razvoda razgovijetan je gotovo potpun raster naselja kakav se čuvao od prethistorije pa sve do pogubnih ratova početkom XVII. stoljeća: razmak među većim naseljima iznosi 6 kilometara. To je razdaljina koja omogućuje potpuno ekonomsko iskorištavanje obradivog zemljišta; na tri kilometra od naseljenog mjesta isplati se s oraćom stokom, volovima, kravama, ili magarcima ići do oranice, i tamo ostati dok se stoka ne umori od puta i rada. Tolik je put i za povratak kući, nakon dugoga radnog dana. Ono što je više od toga, tj. što je dalje od tri kilometra,

⁵ Povijest Istre u srednjem vijeku <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4047/povijest-istre-u-srednjem-vijeku>, dostupno 02.06.2021.

namijenjeno je paši, odnosno tamo su šume ili zajedničko zemljište komuna. Takva struktura naseljenosti u Istri ostala je do danas – ondje gdje je razdaljina od 6 ili 7 kilometara (obično 12 kilometara) naselje je propalo ili zbog bezvodnosti, ili zbog nezdravog terena, ili zbog kuge ili ratova. Naravno, konfiguracija u brdovitom djelu Istre donekle pomiče tu granicu jer su naselja bila smještena na vrhovima radi bolje obrane, odnosno radi zaštićenog stočnog fonda. Pojedini komuni koji fingiraju u Istarskom razvodu danas su tek neznatna sela, ili, čak, više ni to.⁶ Upravo su brežuljkasta područja većih visinskih razlika, bogatstvo vode i prostranstvo šuma bili interes različitih strana i komuna, a njihova razdioba predmetom svađa i iskazivanja moći. Sve navedeno oslikava Sovinjština, Soviščina i Vrhuvština – u to vrijeme jedinstven *komun* - na razdiobi između Buzeta i Rašporskog kapetanata, Motovuna i Mletačke Republike. Razvodna komisija službe za razgraničenja Istarskog razvoda tj. sam Istarski razvod počinje na granici Buzeta, Sovinjaka i Vrha. „Prvi spomen Sovinjaka u pisanim vrelima odnosi se na isprave o spomenutom razgraničenju, a uz matično je naselje pod sobom imao i selo Vrh.“⁷ Već prvog od ukupno 21 dana Razvoda i oko 150 prijeđenih kilometara uzduž granica komuna, „služba“ utvrđuje među Buzeta (Plzet) i Sovinjaka s Vrhom. „I ondi g(ospo)d(i)n Menart sluga naprid sta i pokaza listi prave v keh se uzdržahu zapisani razvodi i kunfini meju Sovinjakom z Vrhom i Plzetom, ki bihu pisani na let Božjih 1195. ke listi ondi pred nas trih narodi postaviše, keh ta gospoda izibra: jednoga latinskoga, a drugoga nimškoga, a tretoga hrvackoga, da imamo vsaki na svoj orijinal pisat, poimeno od mesta do mesta, kako se niže uzdrži, po vsoj deželi.“⁸ Samo „razvođenje“ zemlje pratilo je prirodne oblike i konfiguraciju tla, a svaki dan Razvoda počinjao je „v jutro poli maše“ štujući tako zemlju kao majku koja hrani. Kroz dokument se stalno provlače „pisma i starci“ kao najjači i najučestaliji dokaz za prave međe, u prostoru fizički locirane i označene postavljanjem kamena ili zabijanjem križa.

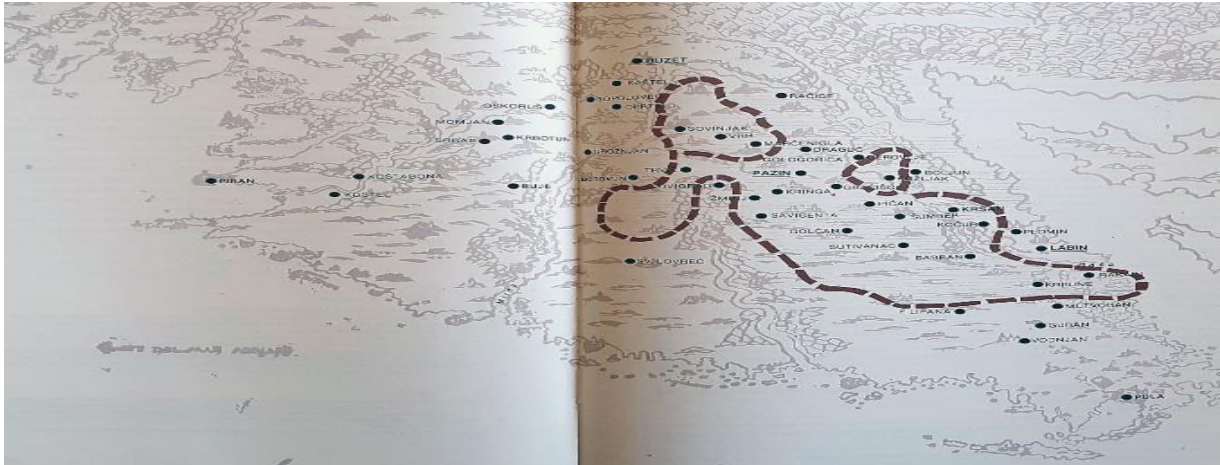
„Gospodo, kada su se sjedinili i kordali kako dobri susedi na teh razvodeh, i tako mi svi jednim glasom vam i vašim kmetom, a našim susedom od danas večnim zakonom dajemo i darujemo i dopušćamo Sovinjcem i Vrhovcem pasti živine i napajati po vsoj našoj kuntadi, braneći škode i starih prepovedi i vinograd, a ležati na svoj kunfin do Svetega Dunata, i kako se uzdrži. A paki mi takoje vas prosimo, g(ospo)d(i)n

⁶ Ibid.

⁷ Slaven Bertoša, Pabirci iz prošlosti Sovinjaka (do XIX. Stoljeća), Buzetski zbornik, br. 40, str. 51

⁸ Istarski razvod, priredio, predgovor napisao i komentarima popratio Josip Bratulić, Libar od Grozda, Pula 1992., str. 91

Menart, da nam dopustite, i da smo slobodni pod Vrh, v Loge i Sovinjak les seć za dugi bačvi i badanj i za ostali okruti i za škodli hiš krit.“⁹ Ovime buzetski *komun* daje tj. dozvoljava Sovincima i Vrhovcima da pasu stoku i napajaju ih na buzetskom komunu, a zauzvrat buzetski *komun* moli da može sjeći drva pod Vrhom, u Logu i Sovinjaku.

Slika 6 Karta Istre - ucrtani putevi razvodne komisije; Izvor: Istarski razvod, Priredio, predgovor napisao i komentarima popratio Josip Bratulić, Libar od Grozda, Pula 1992., str. 156-157

Drvo je buzetskom *komunu* potrebno za bačve i badnje, ali i za *škodli* (drvene pločice za pokrivanje krova) i *okruti* (posuda). Potvrđuje to Buzet i Bužeštinu kao vinorodni kraj već u doba srednjeg vijeka, ali i da su kuće bile prekrivene drvom a ne kamenim *škrilama* (ploče). O važnosti drva i Motovunske šume piše i Slaven Bertoša. „Krajem XIII. stoljeća nastaju mnogobrojni sukobi između Motovuna i obližnjih naselja na istoku zbog Motovunske šume (Bosco di Montona), ali i istoimene plodne doline. Početkom idućeg stoljeća situaciju se pokušalo smiriti potpisivanjem graničnog razvoda 15. veljače 1304., u čemu su sudjelovali i stanovnici Sovinjaka.“¹⁰ Drugi dan Razvoda počinje utvrđivanjem granica sjeverno i zapadno od općine koju su sačinjavala mjesta Sovinjak i Vrh. Polazište je mlin Komarnjak na četveromeđi: kostelskoj (Kostel, tal. Pietra Pelosa tj. zrenjskoj), motovunskoj, oprtaljskoj i sovinjsko-vrhovskoj. Sam mlin je pripadao Sovinjaku. „Od toga malina Komarnjaka idoše Motovunci i Sovinjci z Vrhom, naprid starci pred tu gospodu, na Trmar, kažući stare termini. Od tu idoše naposred Velike reki, pak is te reki po starih termineh na Sergonjinu stenu.“¹¹ Po Bratuliću (1992.), Velika reka je potok Butonega, koji se ulijeva

⁹ Ibid.

¹⁰ Slaven Bertoša, op.cit.str. 52

¹¹ Istarski razvod, op.cit.str. 94

u Mirnu kod malina Stopinjaka. Serгонjina stena je tromeda, kao što su inače stijene, tj. pećine uobičajeni međašni znakovi. Slaven Bertoša mlin Komarnjak smješta u Motovunsku dolinu navodeći da godine 1375. posjednik (dominus) Sovinjaka moćni plemić i kavaljer Giovanni Sansenberch župnom uredu u Oprtiju prodaje mlin za 20 maraka.¹² Iako je i nakon više stoljeća toponim Stopinjak uvriježen u govoru *Soviščara* (mještana Soviščine) i žitelja Općine Oprtalj, kamo i toponim pripada, slijedom komentara Josipa Bratulića kako su ostaci mlina Komornjak i danas vidljivi locirati putanju Istarskog razvoda na mirkolokaciji bilo je vrlo teško sve do pronalaska karte Vojmila Prodana, a na temu „Sovinjština i Soviščina: O vodi, ali ne samo o vodi“.¹³ Promatrajući navedenu kartu, a kako krajnjeg korisnika ne bi dovelo u zabludu, svakako valja uzeti u obzir da su vodenice Stopinjak i Komornjak sagrađene na manjem pritoku starog korita rijeke Mirne. Danas je glavno korito rijeke Mirne pomaknuto istočnije prema brdima Sovinjštine i Soviščine te je radi bržeg protoka vode i obrane od poplave ravnog usmjerenja. „Na potezu od Sv. Stjepana do Ponte Portona sada teče kanalizirana Mirna, a prirodna, vijugava Mirna koja je tekla kroz šumu biva ispresijecana cestama, te od nje ostaju tri nepovezana dijela.“¹⁴ Pritok s mlinovima među tartufarima naziva se *mlinska mlaka (mlinski pritok)*. Soviščari su na Stopnjak nosili mljeti žitarice.

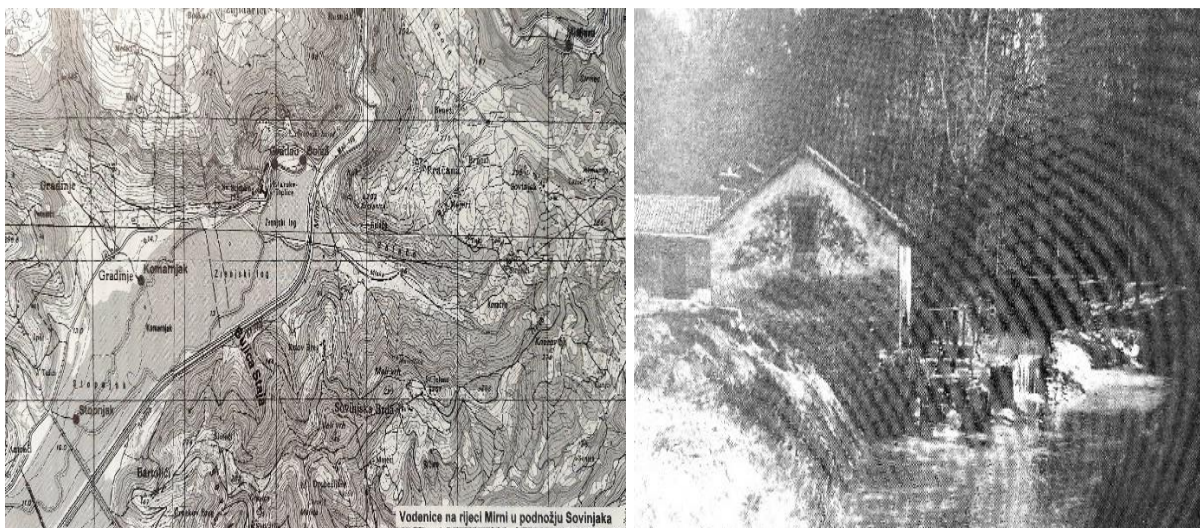
Lokacija mlina Komarnjak je jasna. „U tom je času Mirna još bila dovoljno plovna, tako da je mlin preko kanala bio povezan s morem.“¹⁵ Nadalje Vojmil Prodan piše kako je mlin bio u funkciji sve do pred Drugi svjetski rat. U svom djelu prilaže i fotografije mlina datirane u 1934., a kao građu foto teke Ispettorato Ripartimentale delle Foreste, Trieste. U odnosu na period nastajanja Istarskog razvoda, 2021. zemljište gdje je bio mlin Komarnjak više ne predstavlja četveromeđu (kostelsku, motovunsku, oprtaljsku i sovinjsko-vrhovsku). Nalazi se u sastavu Općine Oprtalj i k.o. Zrenj te više ne graniči s motovunskim katastrom.

¹² Slaven Bertoša, op.cit.str. 53

¹³ Vojmil Prodan, Sovinjština i Soviščina: O vodi, ali ne samo o vodi, Buzetski zbornik, br. 30, str. 325-340

¹⁴ Christian Gallo, Pomlađivanje Motovunske šume, Buzetski zbornik, br. 34, str. 261

¹⁵ Roberto Starec: Speljati vodo na svoj mlin, Knjižnica Annales Majora, Koper – Capodistria 2002.

Slika 7 Lokacija Komarnjaka i Stopnjaka; Izvor: Vojmil Prodan, Sovinjština i Saviščina: O vodi, ali ne samo o vodi, Buzetski zbornik, br. 30, str. 325-340

Slika 8 Mlin Komarnjak 1934.; Izvor: Fototeca Ispettorato Ripartimentale delle Foreste, Trieste

Sovinjak je pripojen Pazinskoj knežiji nakon 1350. godine, ali je imao odvojenu upravu. No bio je to i teret zbog kojeg su Sovinjci trpjeli znatne štete nanesene od strane Mlečana. „Tako su u lipnju 1421. Motovunci žiteljima Sovinjaka oduzeli 373 grla sitne i osam grla krupne stoke, tri konja i 190 janjaca. Kapetanu Sovinjaka oteli su 264 grla sitne stoke i pet konja. Rašporski vojnici opustošili su mjesni mlin i uzeli 12 mjerica žita. Opustošen turskim upadima, Sovinjak 1498. broji tek 11 podanika i 2 udovice, što dovoljno govori o slaboj naseljenosti.“¹⁶ Godine 1508. Sovinjak je imao 18 ognjišta te je pripadao manjim kaštelima na austrijskom posjedu u Istri. Iste je veličine bio i Vrh. Bertoša nadalje navodi kako od 1535. do 1797. Sovinjak pripada Mletačkoj Republici. U tome je periodu bio jedan od najznačajnijih naselja Rašporskog kapetanata. U mjestu je tada bilo 38 ognjišta i 150 ljudi, a 1580. bilježi se podatak o 500 stanovnika župe.

¹⁶ Slaven Bertoša, op.cit.str. 53

Slika 9 Slika: Karta G. A. Capellarisa iz 1797.

Slika 10 Administrativna podjela Istre 1945.

Nakon konačne propasti Mletačke Republike 1797. u čitavu Istru dolazi austrijska vlast i traje sve do kraja Prvog svjetskog rata 1918. Prema knjizi Prezimena i naselja u Istri, koju su prema Cadastre national de l'Istrie i drugim izvorima priredili Josip Bratulić i Petar Šimunović, Soviščina je samostalna katastarska općina koja je 1910., kao dio Austro-ugarskog carstva, pripadala političkom kotaru Poreč i sudbenom kotaru Motovun dok je katastarska općina Sovinjak pripadala političkom kotaru Kopar i sudbenom kotaru Buzet. Ova će situacija potrajati i u vrijeme talijanske vladavine, mijenja se kada ovaj kraj, poslije Drugog svjetskog rata, postaje dio Jugoslavije. Usprkos stoljetnoj političkoj i administrativnoj podjeli, svi kršteni, vjenčani i umrli Soviščine i Sovinjštine registrirali su u istim župnim knjigama Sovinjaka kamo su i jedna i druga katastarska općina pripadale.¹⁷ Iako Soviščina administrativno 2021. godine spada pod Grad Buzet, zbog blizine stanovnici brojne aktivnosti i danas obavljaju u Motovunu.

¹⁷ Antonietta Cereghetti-Passini, Prezime Pisak u Sovišćini i Sovinjštini, Buzetski zbornik, br. 35, Josip Turčinović Pazin, Buzet 2008., str. 327-338

2. SELA I ZASEOCI SOVIŠĆINE

Zahvaljujući prikazu *Mappa Censuaria della Comune di Sovishine nel Litorale – Circolo d'Istria 1918.*, *Disretto di Montona*, moguće je iščitati koja sela i zaseoci postoje već početkom 20. stoljeća, kao i sam naziv lokaliteta na kojima su ucrtane kuće. U ovom se poglavlju opisuju sela i zaseoci: Bartolići, Valice, Puhi, Žugani, Černehi, Černekov Breg, Šimeći, Krti, Drščari i Šušani.

2.1. Promjena geografske pripadnosti mjesta kroz povijest

Današnje selo Bartolići nosi naziv Soviscine (Soviščina), što je jednako današnjem jedinstvenom nazivu za Naselje Soviščina koje Odlukom o granicama područja naselja u Gradu Buzetu iz 2017. objedinjava sva sela i zaseoke Katastarske općine Soviščina. Početkom 19. stoljeća, a prema tadašnjem pravilu, u katastarske karte su upisivana prezimena češće nego sam naziv sela. Tako imamo slučaj da je Černehov Breg naznačen kao Toschian, Drščari kao Bartolich, Klarići i Švikarija kao Marusich, Puhi i Žugani kao Zigante. Analize migracija obitelji pokazuju promjene u strukturama obitelji pojedinih naseljenih mjesta.

Slika 11 *Mappa Censuaria della Comune di Sovishine nel Litorale – Circolo d'Istria, Disretto di Montona 1819.*

„Cadastre National de l'Istrie, d' apres le Recensement du ses Octobre 1945“, Edition de l'Institut Adriatique, u sastavu Sovišćine uz ranije navedena mjesta još navodi sela Matiško, Senj i Valari.¹⁸ Pripadnost Senja kotaru Motovunu mnoge iznenađuje s obzirom na njegovu višestoljetnu pripojenost Račicama, iako je i danas crkveno pod Župom Sovinjak, a operativno gravitira JMS Vrh. Za potrebe ovog rada u tablici 2 spominju se sela Matiško, Senj i Valari, jer se ona ubrajaju u statistiku stanovništva 1945. godine, ali se kasnije neće detaljno obrađivati.

Tablica 2. Označavanje pojedinih mjesta 1819. – 2021.; Izvor: Autorica 2021.

Mapa censuaria	A. C. Passini	Cadastre national	Odluka o naseljima
1819.	1890.	1945.	2021.
Sovishine	Bartolić, Bartolich	Bartulići	Bartolići
Toschian (Cernecober)	Cernechi, Černeki	Črnekov Breg	Černehov Breh
Bartolich (Derchiaria)	Derozari	Drščari	Drščari
Marusich (Clarichi)	Clarich, Klarić	Klarići	Klarići
Chert	Cherti, Kerti	Krti	Krti
		Matiško*	Matiško
Zigante	Ziganti	Puhi	Puhi
		Senj*	Senj
Simetich	Simetich	Šimeći	Šimeći

¹⁸ Cadastre National de l'Istrie, d' apres le Recensement du ses Octobre 1945“, Edition de l'Institut Adriatique, str. 49-50

Fero	Ferro, Feri	Šušani	Šušani
Marusich	Svicheria	Švikarija	Švikarija
		Valari*	Valari
?		Valice	Valice
Zigante	Ziganti	Žugani	Žugani

U istom djelu Sovinjštinom su obuhvaćena mjesta: Sovinjak (Sirotići, Tuki, Sovinjak) i Krtobreg (Brda, Drobežija, Krtobreg). Ne spominju se sela / zaseoci Sveti Kirin, Lovijeti, Pruhari i Majeri. Prva tri su interesantna zbog graničenja s Krtima i k.o. Sovišćinom s kojom čine isti geografski masiv.

Iako je glavnina sela uvijek ostala u sastavu Sovišćine, Valari i Sveti Kirin (lokalizam Hrvatini) kroz povijest mijenjaju pripadnost. Radi potrebe rada, Sovišćina će biti podijeljena na četiri brijega simboličkih naziva A, B, C, D i prtok Butoniga (slika 4).

Tablica 3. Geografska podijeljenost naselja, sela i zaseoci Sovišćine, Sovinjskih brda, Senja; Izvor: Autorica 2021.

N		k.o.	Brijeg				Pritok Butoniga	Ostalo
			Brijeg A	B	Brijeg C	Brijeg D		
A	Sovišćina	Sovišćina	Šimeći	Černehov Breg	Žugani	Krti	Valice	
		Sovišćina	Bartolići		Puhi	Drščari		
		Sovišćina			Šikarija	Šušani		
		Sovišćina				Klarići		

S	Sovinjska brda	Senj		Sveti Kirin
		Senj		Sveti Kuzma
		Senj		Lovijeti
		Sovinjak		Drobežija
		Sovinjak		Sovinjska Brda
		Sovinjak		Krtov Breh
		Senj		Majeri
		Senj		Valari
E	Senj	Senj		Senj
		Senj		Mandalenići
		Vrh		Matiško
LJ	Senj	Senj		Senj
		Senj		Mandalenići
		Vrh		Matiško
A	Senj	Senj		Senj
		Senj		Mandalenići
		Vrh		Matiško

Iz tablice je vidljivo kako jedno naselje obuhvaća više sela i zaseoka. Tako naselje Soviščina čine 12, Sovinjska Brda 8, a Senj 3 sela i zaseoka. Mrtva sela i zaseoci su Šimeći, Černehi, Krtov Breh, Lovijeti, Pruhari i Mandalenići, dok u Majerima, Drščarima i Drobežiji tek povremeno borave potomci nekadašnjih žitelja. Iako je Sveti Kuzma naveden kao naselje Sovinjske brde, riječ je o lokalitetu s ostacima nekadašnje crkve (više u djelu o crkvenoj podjeli). Crkva Sv. Kornelija i Ciprijana s mjesnim grobljem nalazi se iznad sela Švikarija.

2.2. Lokalne povijesne transformativne posebnosti

Transformativne posebnosti predstavljene su kroz opise sela Sovišćine. Sovišćina broji jedanaest sela i zaseoka. O selu Klarići bit će riječi kasnije, kroz studiju slučaja.

2.2.1. Bartolići

Godine 1945. Bartolići su najveće selo na Sovišćini. Brojali su 140 stanovnika (139 Hrvata i 1 Talijan) te 21 obitelj. Selo Bartolići poznato je po prostranim kućama i uzgoju vinove loze, što je njegova prepoznatljivost i danas. U selu se spominje davni rad *toklarije* (uljare).

Slika 12 Napušteni objekti od kamena; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Slika 13 Tonijeva kovačnica (prvi red, treća slika); Izvor: Arhiva autorice 2021.

Slika 14 Prostrane kuće – asocijacija na brojnost stanovnika u selu; Izvor: Arhiva autorice 2021.

2.2.2. Šimeći

Najuzvišenije mjesto Sovišćine jesu Šimeći. Sa svojih gotovo 240 m.n.v. pružaju jedinstven pogled na dolinu i brežuljke središnje Istre, od Kamenih vrata do Ponte Portona. Kuće su od kamena, bez fasade i modernih netipičnih stilova istarskog

podneblja. Selo je bez stanovnika. Gust i visok bršljan učinio je svojevrsni dekor na napuštenim zgradama.

Slika 15 Bršljan – dekor sela Šimeći. Izvor: Arhiva autorice 2021.

Kulturna vrijednost i identitet ovoga kraja je najveća tvornica ulja Sovišćine. Gotovo je nevjerojatan stupanj očuvanosti same građe *toklarije*, no s druge strane rezultat je to dugogodišnjeg ljudskog nedjelovanja na ovom lokalitetu. O *toklariji* (uljari) bit će riječi kasnije.

Slika 16 Šimeći - najveće mrtvo selo na Sovišćini. Izvor: Arhiva autorice 2021.

Dugi su niz godina Šimeći bili centralno mjesto okupljanja lovaca koji su bili vođeni od strane lokanog mještana. Odavde se kretalo, ovdje se završavalo, uz obavezan dobar dan i kapljicu vina. Šimeći su brojali 10 obitelji i 48 stanovnika.

2.2.3. Černekov Breg

Na vrhu drugog brda u nizu, Černekov Breg spada među srednje visoke lokalitete Sovišćine. Za razliku od Bartolića i Šimeća, kuće su poredane na ravnici, ponovno s lijeve i desne strane puta. Kroz srednji i zadnji dio sela i u 2021. vodi bijeli put. Stanovnici su pretežno srednje, a još ih je više starije životne dobi; tek je dvoje djece.

Slika 17 Bartolići – selo s 11 stanovnika; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Mjesto se ničim ne izdvaja od ostalih izuzevši činjenice da je u prošlosti imalo svoje bočalište, danas pretvoreno u put. Natjecanje se održavalo drugoga dana Uskrsa, igralo su drvenim boćama. Za vrijeme dugih ljetnih večeri igralo se na *briškulu i trešete poli Prća*. Mještani Černekovog Brega su vrsni poznavatelji tradicionalne društvene igre „na karte“ te su česti sudionici turnira, kao i rijetke igre *na mora*. Velikim djelom zahvaljujući njihovoj ustrajnosti i entuzijazmu, ova igra na Sovišćini nije zamrla te se prenosi na mlađe generacije.

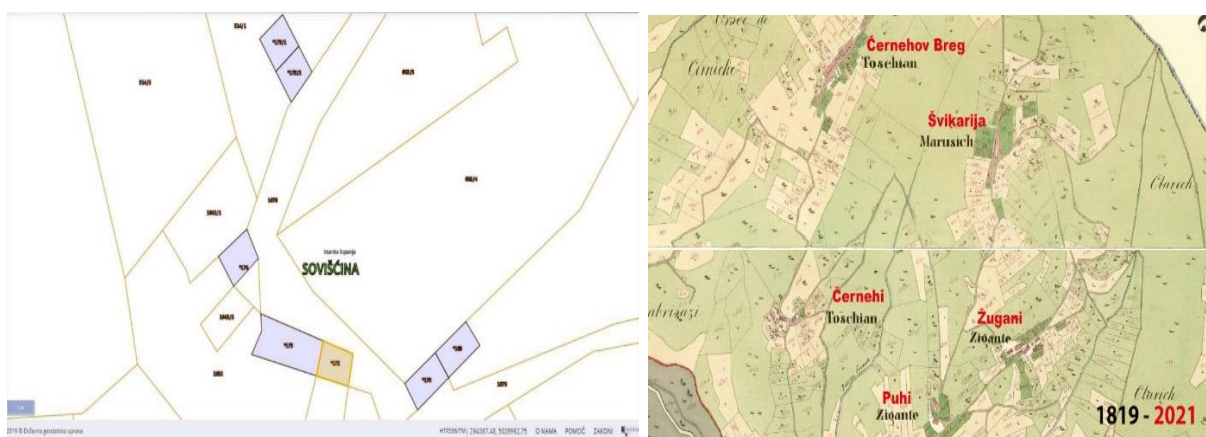

Slika 18 Černekov Breg: Boris Tuščan, Đovani Sirotić, Željko Sirotić, Denis Tuščan, Serđo Tuščan – svi vrsni igrači *more i briškule*; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Mještani Černekovog Brega na ples su odlazili *poli Jermana* na Švikariju, naročito u vrijeme pokladnih dana. Sela Bartolići, Krti i ostatak Sovišćine maškare su pripremali zasebno. Živjelo se od maslina i vina, pokoje životinje i ponešto pšenice te krumpira.

2.2.4. Černehi

Černehi ili lokalitet još naziva Stancija lokalnom stanovništvu je malo ili nikako poznat. U govoru i memorabilijama tek pokojeg starosjedioca Sovišćine odavno je nestao, za druge nikad postojao. Lokacija je uočena komparacijom katastra 1819. i 2021. u obliku natpisa Toschian. Daljnjim istraživanjem vlasnika zgradnih čestica spoznata je djelomična povijest zaboravljenih Černeha. U katastarskim spisima evidentno je 7 zgradnih parcela. Navedeno dovodi do zaključka da su na lokalitetu postojale kuće, doduše danas je u katastru evidentirana tek jedna. Put do Černehi je u međuvremenu zarastao i posato neprohodan.

Slika 19 Černehi – građevne čestice; Izvor: katastar.hr, dostupno 06.07.2021.

2.2.5. Švikarija

Sve do kraja 90-ih godina prošloga stoljeća Švikarija je bila centar Sovišćara. Odvijali su se ovdje svi važniji društveni događaji: od zbora birača, sastanaka mjesnih odbora do plesova. Od početka pa sve do kraja 70-ih godina ovdje je djelovala škola. U staroj školi donosile su se važne odluke glede ljudi i mjesta ovoga kraja. Grad Buzet je početkom 90-ih godina prošloga stoljeća zgradu škole prodao privatnoj agenciji za nekretnine iz Višnjana uz obećanje seljanima da će dobivenim novcem od prodaje sagraditi društveni dom. Tri desetljeća kasnije, Sovišćari su i dalje bez zajedničkog krova nad glavom. Glasovanja za parlamentarne i lokane izbore kao i za mjesne odbore se provode u privatnim kućama.

Slika 20 Zadnja kuća u nizu – bijela – obnovljena zgrada škole; Izvor: Arhiva autorice 2020.

Slika 21 Olivio Prodan s unukom Lanom Tutić ispred nekadašnje toklarije Švikarije; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Godine 1945. obitelji su nosile prezime Vivoda, Marušić, Prodan, Jerman i Černeka, još nadimka Medvejci. Ova posljednja bila je najbogatija na Sovišćini prije Drugog svjetskog rata. Tik do škole, a u danas praznoj kamenoj kući, imala je trgovinu osnovnih namirnica i oštariju, takozvani *palt*. „Odvijala se ovdje još jedna djelatnost. Kako Ivan nadimka Brunčić, nono Olivija Prodana nije imao noge, za kruh je zarađivao radeći *brente* (drvene posude), *gulide* (posude) i *feraliće* (svjetlo na petrolej). Često bi lemio.“¹⁹ Sve do 80-ih godina prošloga stoljeća do Švikarije se dolazilo strmim putem iz Puhi, koja je dalje vodila do mjesnog groblja Švikarija. Staza je bila toliko strma da su seljaci urod iz vale vozili doma preko Bartolića i Černehovog Brega. Zbog toga se krenulo u gradnju novog puta. Mještani su ga sami probili krampom i *sapunima* (motikama).

Slika 22 Švikarija – negdašnja trgovina tzv. *Palt*. Izvor: Arhiva autorice 2013.

Slika 23 Tragovi prezimena Jerman (German). Izvor: Arhiva autorice 2013.

¹⁹ Ana Pisak, Na se sapone so živeli, Buzetski list, broj 13, godina 2013., str. 27

Stanovnici do 2001. po vodu odlaze *tovarićem* na obližnji izvor *Jesiku* iznad Šimeći, dok bi se ljeti spuštali u *Klašćicu*, *Mrsavjak* i *Valice*. U Švikariji je do 60-ih godina radila *toklarija* vlasnika Ernesta Jermana (više u djelu o *toklarijama*).

2.2.6. Puhi i Žugani (Ziganti)

Naselja Puhi i Žugani udaljeni su jedan od drugog tek 300-injak metara hoda. Iščitavajući katastarsku mapu 1819., dominantno je prezime Zigante; oba su mjesta evidentirana pod tim prezimenom. U blizini Žugana je izvor *Konopišće*. Podno sela na potoku *Klašćica* radio je Kuzmarov malin (više u djelu o mlinu). Stanovnike Puhi su zvali Mački. Odakle selu naziv Puhi u kojem žive Krti - nije poznato.

Slika 24 Đinica Štrpin s unukom Sarom Belac na izvoru Konopišće; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Slika 25 Žugani – smještajni kompleks za doživljajnu gastronomiju; Izvor: Arhiva autorice 2021.

Žugani su danas zanimljivi u turističkom kontekstu. Dva su imanja prodana strancima. Oni su oronule kuće pretvorili u vile s bazenima. Trenutno se u selu događa velika investicija. Natura tartufi gradi smještajni kompleks koji će krajnjem korisniku pružati doživljajnu gastronomiju. Osim obnove naslijeđenog, posjed je omasovljen kupnjom obližnjih objekata i nadogradnjom. Površinom veći dio sela tako krasi staro kamene kuće oplemenjene modernim dizajnom stolarije i eksterijera.

2.2.7. Valice

Kada je selo počelo nastajati, teško je odgonetnuti. No za razliku od većine naseljenih mjesta Sovišćine, ovdje broj stanovnika raste, a populaciju pretežno čine mladi i djeca. Djece u dobi do 10 godina ima čak 7, a na području cijele Sovišćine još ih je tek 5 (Bartolići 1, Černehov Breg 1, Žugani 3).

Slika 26 Valice - najmlađe selo Sovišćine; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Slika 27 Nepostojanje Valica; izvor Franciskanski katastar 1819.

Na mapi katastra 1819. ucrтана je tek jedna omanja građevina na uzvišenom djelu lokaliteta *Stanze de Sillich* (Stancije Sirotića). Danas su vidljivi tek obrisi temelja. Selo dijeli županijska cesta: tri su obitelji s donje, još ih je toliko s gornje strane, uz još jednu kuću bez stalnih stanovnika. Povijesne transformacije vezane za mjesto bile su:

- ✓ Održavanje plesova i izgradnja platoa tj. pozornice (inicijativa obitelji Pisak zbog centralne pozicije kuće u selu i skupljanja mještana)
- ✓ Zbog okupljanja mladeži na platou razvoj sportskih aktivnosti i nogometni klub *Jokeri* (lokalizam za velike gomolje bijelog tartufa),

2.2.8. Krti

Početakom 21. stoljeća u Krtima je znatno drugačija demografska slika: 7 stalnih obitelji te 2 koje borave tek povremeno (povratnici na djedovinu, doseljenici iz Zagreba koji su kuću kupili 2020.) U Krtima 2021. ima ukupno 20 građevina. U gornjem dijelu sela zadržalo se prezime Krt i tek nadimci Gržetovi i Pusti. U sredini imamo povratnike na djedovinu Bartolić, niže Bartolić (Petači, Mario) i Pisak, a još niže Bartolić (Petači, Đino). Nestala su prezimena Rušnjak i Marušić.

Transformativne posebnosti mjesta:

- ✓ Krojačke aktivnosti,
- ✓ Štrige i *štriguni* - sinonim za vještice i vješce, magične moći,
- ✓ Mještani Krti masline prerađuju u uljarama u Šimećima i Sovinjskim Brdima,
- ✓ Primarna djelatnost je bila poljoprivreda, razvijena tradicija vršenja žita
- ✓ Razvoj vodne infrastrukture

Slika 28 Potvrda o vršenju žita 1967. godine. Izvor: Arhiva autorice

Slika 29 Slavije povodom dolaska vodovodne mreže 1997. Izvor: Glas Istre, 23.09.1997.

Slika 30 Izumiranje sela Krti. Izvor: Arhiva autorice 2008.

2.2.9. Drščari

Starosjedilačka obitelj Marušić ujedno je zadnja obitelj sela. Dio imanja, nasljednici obitelji Marušić 2020. prodaju njemačkom bračnom paru. Oni u selu planiraju renovirati štalu i sagraditi novi objekt tj. dvije kuće za odmor.

Slika 31 Kuća braće Marušić u Drščarima. Izvor: Arhiva autorice 2021.

2.2.10. Šušani

Šušane čine sedam u nizu i jedan uz bok ruševni objekt te jedna obiteljska kuća. Od 1972. godine obitelji masovno iseljavaju. Sušani su mjesto na uzvisini, ali ipak ne na vrhu brda, na skretnici za Klariće i nakon Drščara. Kao i Žugani, leže nad potokom Klaščica, pa voda ovdje nikada nije bila problem. Ovo se područje nije značajno transformiralo već je zadržalo tradiciju i to uzgoja maslina, vinove loze, krumpira i ostalih poljoprivrednih namirnica potrebnih u domaćinstvu, a tipičnih za ovo podneblje. Osim uzgoja *šegale* (autohtona vrsta žitarice), to su zapustili. Sa *šegalom* (*slama*) su pravili kruh, *bašte za tovr* (*sedlo za magarca*) i pokrivali *titoje sena* (*plastovi sijena*).

Slika 32 Današnja vizura naselja; Izvor: Arhiva autorice 2021., 2021., 2013.

Nakon Drugog svjetskog rata iz Sovišćine iseljavaju cijele obitelji, naročito mladi ljudi. Broj školaraca je naglo opao, pa se nedugo zatim škola na Švikariji zatvorila.

3. ŠKOLOVANJE STANOVNIŠTVA – PREDUVJET TRANSFORMACIJA

Izobrazba đaka na Sovišćini u početku je nailazila je na više problema: nepostojanje adekvatnog prostora za provođenje nastave, loše materijalne stanje obitelji i nemogućnost nabavke školske opreme, a često ni seljaci nisu željeli djecu slati u školu strahujući da izgube volju za rad u polju. Za vrijeme vladavine Italije Sovišćina se susretala i s talijanskim jezikom u provođenju nastave.

3.1. Počeci izobrazbe djece

Buzet je povijesno bio centar izobrazbe. „U čitavom Buzetskom dekanatu još 1839. godine nije bilo druge škole osim one u Buzetu. Škola je bila na talijanskom jeziku te isključivo za dječake. U Sovinjaku se bilježi otvaranje škole 1846. ili 1847. i to na hrvatskom i talijanskom jeziku. Tek poslije 1852. otvaraju se škole u Humu, Vrhu, Črnici (...). Nastava se održavala svakoga dana u tjednu osim četvrtka i nedjelje. Učio se vjeronauk, matematika, (napamet i napismeno), talijanska gramatika, čitanje i sastavljanje.“²⁰ Godine 1890. Carsko kraljevsko školsko vijeće nakon dugih 10 godina lobiranja odobrava u Buzetu otvaranje pučke škole.

Za Sovišćinu je posebno interesantno osnivanje Družbe sv. Ćirila i Metoda 1893. godine. „Svrha družbe bila je podupirati i pospješivati hrvatsko ili slovensko školstvo u Istri na katoličko-narodnom temelju.“²¹ Može se reći da je Društvo nastalo kao odgovor na netom prije osnovanu Legu Nazionale s ciljem otvaranja talijanskih škola. Tako Božo Milanović navodi da do 1912. podružnicu Družbe je imala i Švikarija, gdje je i podigla školsku zgradu. Prihodi Družbe bili su darovi i članarina. Uoči Prvog svjetskog rata družbina zasebna škola na Švikariji bilježi se kao jedno razredna, s prvim učiteljem Ivanom Turkovićem. „Prema novom zakonu, odnosno Gentileovoj reformi, 1. listopada 1923. godine određeno je da se početkom 1923./24. uvede u svim pučkim školama,

²⁰ Božo Jakovljević, Školstvo Buzeštine u radovima mon. Bože Milanovića, Buzetski zbornik, br. 38. str. 193.-194

²¹ Božo Milanović, Istra u osvitu narodnog preporoda (1797 – 1860), Istarsko književno društvo Ćirila i Metoda, Pazin 1960., str. 354

počevši od prvog razreda, talijanski nastavni jezik tako da se za vrijeme pet godina ukinu sve hrvatske škole u Italiji.“²² Početkom Prvog svjetskog rata počinje i regrutiranje vojnika, ali i neuspjelo odnarođivanje za vrijeme Austro-ugarske monarhije nastavljeno poslije okupacije ovih krajeva 1918.

Slika 33 Novoobnovljena zgrada bivše škole Švikarije; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Škola na Švikariji se počela graditi 1912. godine. Učitelji su bili pretežno Talijani. Prema pisanju Bože Jakovljevića 1955. transformira se kator Buzet, škola u Švikariji ulazi u sastav općine Pazin. Proces stvaranja jedinstvene osmogodišnje škole završava 1960. Uvidom u svjedodžbe iz 1951./52. godine kao obavezni predmeti navedeni su krasopis i higijena što upućuje na transformaciju školstva i utjecaje na razvoj.

„Području buzetske općine pripojeni su dijelovi rasformirane općine Motovun, pa na području Buzeštine i Livada i okolice postoje četiri osnovne škole: Buzet, Livade, Roč i Lanišće. Osnovna škola „Josip Zanko“ u Livadama spaja se 1965. s Osnovnom školom Vazmoslava Gržalje u Buzetu.“²³ Pojednostavljeno, škola Švikarije pripada Livadama kasnije Buzetu. Pretvaranjem Švikarije u četverogodišnju školu 1968./1969., učenici Savišćine više razrede nastavljaju u Livadama. Uvidom u spomenice škole

²² Božo Jakovljević, op.cit.str. 191-204

²³ Božo Jakovljević, Iz prošlosti hrvatskog školstva u Istri, Izdavačko poduzeće Reprezent d.o.o., Račice 2006., str. 101

(1955. – 1979.) uočava se veliki utjecaj roditelja na djecu (zaokupljenost poljoprivrednim poslovima) i utjecaj zadovoljstva odabirom nastavnika njihove djece na poticanje na rad i učenje istih.

Tablica 4. Broj razreda škole Švikarije u pojedinim godinama

Šk. god.	1954./55.	1957./58.	1968./69	1973./74.	1978./79.
Razvijenost škole / broj razreda	6	8	4	4	4

4. POVIJESNO-KULTURNA BAŠTINA

Kulturna povijesna baština Sovišćine nije velika. Materijalnu građu čini Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji, dok se nematerijalna odnosi na Drugi svjetski rat i posljedice rata. U blizini Sovišćine je djelovala vojna bolnica. Poznati književnik Zdenko Štambuk ranjen je i liječen u selu Šušani.

4.1. Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji

Centralno mjesto župe je uvijek bio Sovinjak i crkva sv. Jurja. Ondje su Sovišćari odlazili za veće svetkovine, primiti sakrament pričesti i krizme. Krstili su se i misu pohađali na Švikariji. „Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji ponovno je izgrađena 1877. na pročelju ima preslicu i jedno zvono. U njoj postoji kameni oltar prema puku.²⁴ „Sačuvane su i vrlo lijepe skulpture trojice svetaca: svetog Kornelija, svetog Ciprijana i svetog Roka. Od liturgijskih predmeta zabilježen je kalež, procesijski i oltarni križ te četiri svijećnjaka; na zidu kamena škropionica, drveno industrijsko raspelo i barokni tabernakul.²⁵ Zadnja obnova crkve se dogodila početkom 2000-ih. Župa Sovinjak, koja pripada bužetskom dekanatu, je osigurala 80.000 kuna, a svaka obitelj Sovišćine po još 1.000 kn. „Svojim radom i sredstvima, te uz financijsku pomoć Grada u iznosu od 10.000 kuna mještani su sanirali krov crkve, a i krov sakristije. Crkvice je ožbukana izvana, a uređena je i unutrašnjost crkvice. Pored toga, fugiran je i zvonik koji je visok oko 15 metara.“²⁶ Nažalost, radovi nisu obuhvatili elektrifikaciju crkve, a vodovodni priključak je postavljen 2001. vodifikacijom lokaliteta od strane Istarskog vodovoda Buzet. Inače, ovo je jedno od rijetkih, ako ne i jedino groblje na Buzeštini bez kapelice.

²⁴ Crkva u Istri, nav. dj., str. 124.; Istarska enciklopedija, nav. dj., natuknica Roberta Matijašića na str. 738

²⁵ Mirjana Peršić, „Sakralni objekti Buzeštine“, navj. dj., str. 210

²⁶ Zlata Marzi, Izvješće o radu Odbora za revitalizaciju povijesnih jezgara za 2003. godinu, Buzetski zbornik, br. 30, str. 436

Grobljem danas upravlja gradsko komunalno poduzeće Park d.o.o. Još prije 10-ak godina grobovi su se kopali ručno, po četiri mještana pojedinog djela Sovišćine, i tako u krug. Primjerice, Krti, Drščari, Sušani, Klarići, kasnije i Sveti Kirin su bili zajedno.

Slika 34 Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji. izvor: arhiva autorice 2013.

Slika 35 Pigići su vjerski objekti smješteni na ulaz u selo. Izvor: Antonietta Cereghetti Passini

Stanovnici se s radošću prisjećaju Stanka Macuke (Sv. Petar u Šumi 1920. – Pula, 2002.) od 12. ožujka 1949. pa sve do umirovljenja 1984. godine župnika župe Buzet. Njegovim zauzimanjem obnovila se i crkva Sv. Ciprijana i Kornelije. Isto ukazuje na okrenutost stanovnika ovog područja vjeri i međusobnoj povezanosti kroz crkvene obrede.

Specifičnost Sovišćine su takozvani *pigići*. Kockastog tlocrta i kameni, na vrhu imaju metalni križ. Gradili su se na početku sela da se putnik na dolasku ili odlasku može prekrižiti. U sam *pigić* polažu se fotografije i/ili figure Djevice Marije te cvijeće. Na Sovišćine *pigiće* bilježimo u Krtima, Klarićima i Puhima.

4.2. Vojna bolnica

Na Buzeštini su zabilježene dvije bolnice: jedna u Marčanegli i ona iznad sela Glavići u k.o. Senj koja graniči s općinom Sovišćina. „U dokumentima se naziva stanica 3. Tamo je bila smještena u ljeto 1944. godine. Očevi kažu da je tu bilo mnogo građe i dasaka u vrijeme gradnje te bolnice. Trupce su donosili iz Zamaskog dola a pilili su se u Senju. Radio je pilar iz Krušvari. Građa je dovožena isključivo noću. Omladinke

su organizirano prale rublje kod svojih kuća, a rublje se sušilo i glačalo uz veliku opreznost. Milka Jerman, udana Jerman iz Matiška, sada živi u Senju, odlazila je u grabovu šumu, nosila čisto rublje i preuzimala prijavu. Za hranu zaduženo je bilo selo Luskići. Hrana se pripremala i skupljala u čitavom selu. Samo je jedna familija pripremala, dok ostali nisu znali za koga je. Unatoč strogoj konspiraciji, došlo je do izdaje i bolnica je spaljena.²⁷ Pretpostavlja se da je bolnica bila u nadležnosti Komande mjesta Motovun.

Vijesti br. 14 od 2. VII. 1944. godine pored informacije o izvršenoj žetvi na Čepićkom polju donose članak "Jedinstvo fronta i pozadine" u kojem se iznose rezultati sakupljanja hrane u tri općine kotara Motovun (Vrh, Sovinjak i Motovun). U pet mjeseci ove su općine sakupile za NOP:

	VRH	SOVINJAK	MOTOVUN
Razne hrane	8336 kg	7315 kg	8461 kg
Slanine	60 kg	63 kg	72 kg
Šećera	10 kg	32 kg	38 kg
Mesa	136 kg	120 kg	206 kg
Rakije	202 l	116 l	173 l
Vina	11119 l	8005 l	6103 l
Mlijeka	140 l	234 l	270 l
Jaja	2869 kom	1135 kom	1905 kom
Odjela	135	80	101
Obroka hrane	61835	37000	33000

Slika 36 Prehrambene namirnice za partizane 1944.; Izvor: Antifašizam na Buzeštini

4.3. Priča vojnika Zdenka Štambuka

U slami ruševnog objekta nedaleko kuće Konstantina Ferra u Šušanima godine 1944. skrivao se ranjeni vojnik Zdenko Štambuk. Za vrijeme oporavka u selu, vojnik je Konstantina nosio za vratom na ramenima. Čuvši sumnjiv zvuk, naglo bi ga spustio i tragom nestao. Vojniku je ranu previjao Konstantinov otac Josip, pa je u znak zahvale, godinama kasnije Štambuk obitelji Ferro slao knjige, novac, a djeci poklone.

Zdenko Štambuk je bio političar, književnik i publicista, urednik Glas Istre i Porečkog vjesnika 1944. U studenom 1944. u obližnjoj Drobežiji nalazio se agit-prop

²⁷ Zdravko Grgurev, Partizanske bolnice na Buzeštini, Antifašizam na Buzeštini, Narodnooslobodilački pokret 1941. – 1945., Reprezent 2003., str. 386

za okrug Poreč i Komanda mjesta Motovun, u kojem je radio i Zdenko Štambuk. Prema pisanju Bože Jakovljevića²⁸, jednog su jutra, još prije svitanja stigli Nijemci iz Sovinjskih Brda. Komanda mjesta je uspjela u kući Antuna Sirotića sakriti članke za tisak novog broja Vijesti kao i pisaći stroj. Petorica ih je kroz prozor pobjegla u šumu s namjerom da krenu nizbrdo. U grupi se nalazio i Zdenko Štambuk. U podnožju sela ubijen je partizan iz Motovuna, a stotinjak metara iznad Valari i stenograf Zdravko, kasnije sahranjen na Švikariji. Zdenko bježi dolinom Senice prema zaseoku Glavići. Ranjen je kod Velog zida i jedva stiže do Glavića. Ondje ga u bunkeru sakriva Josip Glavić te slijedeći dan prenosi u Šušane u bunker Emilije Tuščan. Tu ga liječi žena iz Švikarije nadimka Bariška. Prije napada na Drobežiju, Štambuk je Cirilu Pincanu dao na čuvanje 25.000 lira. Pincan je mogao u Šušane bolesnom pjesniku, pa mu nosi lijekove i hranu. U Šušanima je nastala Štambukova pjesma „Tren sumnje“.

Slika 37 Šušani – utočište Zdenka Štambuka; Izvor: arhiva autorice 2021.

Ovakva postupanja i brojna stradanja lokalnog stanovništva ukazuju na antifašističku povijest Bužeštine. Moguća buduća transformacija prostora je mračni turizam koji značajno razvija područje Slovenije pa bi se i ovaj pogranični dio mogao uključiti kao dio šireg itinerera ovog povijesnog razdoblja.

²⁸ Božo Jakovljević, *Crtice iz NOB-a na Bužeštini, Antifašizam na Bužeštini*, Reprezent 2003., str. 510

5. PRIRODNI RESURSI

Prirodni resursi se mogu klasificirati na različite načine. Bogatstvo Sovišćine je izraženo u šumi i vodi. Ove dvije vrijednosti su kroz povijest generirale ekonomsku dobit i blagostanje stanovnika. Često su bile predmet prisvajanja. Vlasti su ograničavale njihovo korištenje. To se danas odrazilo na dobru očuvanost šuma i čistu prirodu.

5.1. Bogatstvo šuma

Motovunska je šuma najznačajnija u Istri. Njenim se granicama posvećivala posebna pozornost, kao i briga tko u šumu smije, kada i pod kojim uvjetima. Drvo iz Motovunske šume se koristilo za gradnju galija ali i u izgradnji same Venecije koja je s obzirom na lagunski smještaj temeljena na drvenim pilotima; šuma je dobila i naziv po zaštitniku Venecije sv. Marku. Cijeli desni krak Motovunske šume proteže se podno brda Sovišćine, sve do Butonige i Senjske vale.

Tablica 5 Skica Motovunske šume i njezinih granica; Izvor: Milizia nazionale forestale, Azienda di stato per le foreste demaniali

5.2. Vodna bogatstva

U očuvanju i održivosti motovunske šume važnu ulogu ima rijeka Mirna s pritokom Butoniga. Dolinu kakva je danas poznata počela se formirati tek u 20. stoljeću. Zbog velikih i učestalih zamuljivanja terena, još se u srednjem vijeku rijeka Mirna ne spominje. „Dolina koju poznajemo kao dolina rijeke Mirne naprosto je bila obično blatnjavo zamočvareno zemljište. Regulacijom rijeke i izgradnjom nasipa u šezdesetim godinama prošloga stoljeća redovito je plavila, pa i po nekoliko puta godišnje, a računa se da je godišnji prirast iznosio u prosjeku 1 cm na godinu.“²⁹ Promjene u konfiguraciji tla zamjetne su i danas. Motovun se iz Krti u prošlosti nije vidio, dok zadnjih godina pogled mještanima s balkona seže na grad Velog Jože. Za razliku od ranijih godina, vide i sela Šćulce te Paladine; ranije ih je skrivalo barušansko brdo. Postavlja se pitanje ima li ova tvrdnja veze s godišnjim prirastom terena.

Slika 38 Motovunska šuma - crta razgraničenja Motovuna i Sovišćine; Izvor: Arhiva autorice 2020.

Nadalje, govoreći o regulaciji toka rijeke i pritoka, zamjetne su promjene u Motovunskoj šumi. Opažanja su to tartufara s dugogodišnjim iskustvom. Stari pritok Butoniga mjestimice dubok i do 4 metra šumom vijuga k'o zmija. Teren isprepleten malim povezanim kanalima stalno je bio pod vodom, pa je u narodnoj predaji kmet uzeo vola i s plugom napravio brazdu da otjera vodu. Tako je nastalo staro korito Butonege. Novo je korito, pak, u suprotnosti sa starim. Izvučeno iz šume pretežno je

²⁹ Vojmil Prodan, Dolina rijeke Mirne nekad i danas, Buzetski zbornik, br. 36, str. 170-171

ravnog toka i ne prihranjuje mrežu kanala, tvrde tartufari. Na taj način humus i voda s okolnih brda odlaze mimo Motovunske šume.

„Jedini umjetni objekti koje je čovjek sam izgradio da zadovolji potrebe za vodom, prvenstveno stoke, ali i svoje, bile su lokve, svojevrsne mikroakumulacije, koje je imalo svako selo, samostalno ili zajednički, na međi sa susjednim selom... Sovišćina pak, sa svojim selima raštrkanim po jugozapadnim flišnim padinama brijega, čija najviša točka Veli vrh iznad Drobežije doseže 345 m.n.v., zahvaljujući svom smještaju i tlu, na nižim kotama ima veći broj izvora od kojih su neki i veće izdašnosti.“³⁰ Tako na Sovišćini nalazimo izvore: Piščine i Jesika kod Šimeći, Konopišće kod Žugani, Klašćica u usjeku brda Švikarije i Klarića (kaptiran 1954.), Poli kroh i puč podno Šušani, Kroh kraj Krti i Mrsavjak podno Krti. Još je postojao Bulaž u Mrsavjaku, danas izgubljen u pritoku Butonige. *Kotar* je novčanim sredstvima poticao gradnju bunara, no na Sovišćini nije zabilježena gradnja niti jednog.

„Iako je svako selo praktički imalo svoj izvor, u sušnim mjesecima svi su morali koristiti najudaljenije izvore ili ići po vodu u dolinu.“³¹ Klašćica je najizdašniji, ujedno izvor koji nikada ne presuši. Kraj izvora lijevom i desnom stranom prolazi izrazito strmi šumski put, *škrpada*. Njime su se služila brojna djeca sela Krti, Drščari i Klarići pohađajući školu na Švikariji ili pak vjeronauk u crkvi sv. Kornelija i Ciprijana na mjesnom groblju. Kroz Klašćicu je prolazila i povorka s pokojnima navedenih sela. I svi su prolaznici žudili da što prije dođu do izvora kako bi se napili hladne i bistre vode. Na Sovišćini ne postoji lokva, ni u sjećanjima stanovništva.

Svo bogatstvo vode s brežuljaka Sovišćine slijeva se u dva potoka i valu. O prvom je praktički već bilo riječi - nastavlja se na izvor Klašćicu i u Valicama ulijeva u pritok Butoniga. Na jugoistoku je Sinica. Pobire vodu senjskog i sovinjskog masiva i preko Senjske vale podno Krti odnosi je također u već navedeni pritok. Sinica je jedna od najjačih u slivu rijeke Mirne. Svrstana je u I. kategoriju; sliv zauzima površinu 6,5 km². Pišući o Sinici, Vojmil Prodan kaže da je sliv „bujično područje izgrađeno od fliša, kupastog-brežuljkastog reljefa, sa strmim padinama i duboko usječenim dolinama. Dolinski tokovi bujica usječeni su u aluvijalna tla. Vegetacijski pokrov se od 1963. u velikoj mjeri obnovio zahvaljujući masovnoj depopulaciji ovih krajeva, prestanka ispaše

³⁰ Vojmil Prodan, *Sovinjšćina i Sovišćina: O vodi, ali ne samo o vodi*, Buzetski zbornik, br. 30, str. 332

³¹ Ibid.

krupne stoke i znatno smanjenje sječe šuma, pa je ta nesretna okolnost, imala barem taj pozitivan učinak da su i eriozioni procesi znatno manjeg intenziteta.“³² Na Sinici je radio Prečev malin.

³² Ibid.

6. PRIRODNO - KULTURNO BOGATSTVO REGIJE

„Pozicioniranje zapravo kreće od proizvoda ili usluge. Pozicioniranje nije ono što je napravljeno na određenom proizvodu ili usluzi, već sve ono što je poduzeto da bi se neki proizvod ili usluga našao u svijesti potencijalnih potrošača.³³ Potencijal Savišćine je blizina akumulacije Butoniga. Iz akumulacije se crpi voda za snabdijevanje gotovo cijelog poluotoka. Motovunska šuma je stanište bijelog istarskog tartufa, jedinstveno u Europi i ostatku svijeta. Bogatstvo vode je omogućilo rad Kuzmarovog malina te uzgoj maslina, što je kasnije rezultiralo radom jedne od najmodernijih uljara na sjeveru Istre.

6.1. Promocija turističkih staza uz šumske graničnjake

Motovunska šuma imala je svoje graničnjake (kamene blokove) kojima je Venecija područja od posebnog državnog interesa i granice Motovunske šume označavala. Promjene u šumi reflektirale su se i na graničnjake. Jedan graničnjak se nalazio u Mrsavjaku kod današnje barake šumarije. Izlaskom iz šume, na njega su žene prislanjale košaru s drvima. Stup je ženama dosezao sve do iznad struka. Regulacijom korita pritoka, graničnjaci su strojno izvađeni te je njihova funkcija prenamijenjena. Spomenut ćemo neke. Najstariji datira u 1579. godinu (MDLXXIX) i još nosi oznaku IZ. Mauro Pitteri navodi da su se na kamenje upisivali i inicijali nadležnog providura pa bi IZ moglo označavati upravo to. Ostala dva datiraju u 1779. Jedan je visok 2,4 m, drugi je upola niži. Oba su istog sadržaja: „CF C X 1779.“ Prema tumačenju Christiana Galla i Josipa Hrke, kasnije prenesenom od strane T. Bradara i N. Kuzmanović, uklesana slova C X označavaju Consiglio dei dieci (Vijeće desetorice), brojevi su godina 1779., a CF najvjerojatnije je skraćunica za Confine Forestale (šumska granica) ili Catastro Forestale (šumski katastar).

„S obzirom da se nakon propasti Venecije o istarskim šumama nastavila skrbiti Austrija, brojni graničnjaci potječu i iz perioda XIX. stoljeća. Mnogi od njih oštećeni su tijekom stoljeća, neki su zatrpani ili čak potpuno uništeni naknadnim promjenama na

³³ Keller, L., Sternthal, B., Tybout, A., „About your brand“, Harvard Business Review, 2002.

terenu, a ima i ukradenih.³⁴ Nadalje, Tatjana Bradara i Nikola Kuzmanović ističu kako su graničnjaci zapostavljeni, dok se s druge strane mogu i turistički valorizirati. U tom kontekstu, predlažu organiziranje turističkih staza, odnosno šetnica uz nekadašnje granične oznake“.

Slika 39 Prikaz veličina graničnih oznaka. Izvor: M. Pitteri, file:///C:/Users/Ana/Downloads/GRANICNE_OZNAKE_MOTOVUNSKE_SUME_SMANJENO.pdf, dostupno 12.6.2021.

Slika 40 Graničnjaci iz 1597. i 1779. na lokalitetu Sovišćine. Izvor: Arhiva autorice 2021.

6.2. Kuzmarov malin, toklarije i tartufi

Podno izvora Klašćica, na potoku kod Žugani radio je mlin na vodu. U narodu znan kao - Kuzmarov *malin*. Zahvaljujući ANPI-ju (Istituto Nazionale per la Prevenzione degli Infortuni sul Lavoro) 1928. - 1929. postoji podatak o vlasniku: Comune di Montona; Sterpin Antonio, Giovanni e Pietro; Sovishine. Oprečna su tumačenja do kada je mlin radio, najvjerojatnije do 1954.

³⁴ S. Bertoša, T. Bradara, N. Kuzmanović, Granične oznake na Buzeštini: Materijalno ostaci kulturno-povijesnog nasljeđa, Buzetski zbornik, br. 38, str. 112

Slika 41 Unutrašnjost Kuzmarovog malina; Izvor: Arhiva autorice 2013.

Danas su u prostoru vidljivi tek ostaci Kuzmarovog *malina*. Iznad ruševine je visoki kameni zid dugačak dvadesetak metara. Drvena vratašca u sredini, kojom se nekada regulirao protok vode, trula su i vodo propusna. „U nekadašnjim prostorijama mlina nailaze se veliki kameni kotači, porazbacani po podu, djelomično prekriveni trulim podnim gredama. Vлага ih je pokrila mahovinom, pa su sada jarko zelene boje.“³⁵ Kapacitet *malina* je bio mali, a za vrijeme poplava vreće sa žitaricama dizalo se na prvi kat. Obično se ovdje mljela *bijela trokinja* (bijeli kukuruz). Ruševni objekt prema katastru 2021. je u vlasništvu Nadije Rašpolić, jedne od potomaka Kuzmarovih.

Ostale žitarice Sovišćari su nosili u mlin Stopinjak ili u Rušnjak, nakon elektrifikacije na Kanal u Motovun. Krti su odlazili i u mlin na Sinici kod Valara (K.O. Senj) zvan Prečev malin, po prezimenu vlasnika Prelac.

U bližoj povijesti, četiri su *toklarije* radile na Sovišćini. U Bartolićima je radila do početka prošlog stoljeća, u Švikariji do 60-ih godina i bila je u vlasništvu Ernesta Jermana. Kasnije je pretvorena u staju, danas u ruševinu. U Jermanovoj se *toklariji* prerađivalo i do 14.000 litara ulja. Sva okolna brda su bila pod nasadima maslina, neki su dijelovi čak dobili ime po njima. Tako njiva podno škole nosi naziv '*Olika pod školon (maslina podno škole)*'.³⁶ Parcela je sada u vlasništvu Damira Jelušića iz Opatije.

³⁵ Ana Pisak, Na se sapone so živeli, Buzetski list, broj 13, Grad Buzet, godina 2013., str. 29

³⁶ Ibid.

Slika 42 Stanovnica Marija Tuščan ispred kamenog rezervoara toklarije; Arhiva autorice 2013.

Slika 43 Sin Boris i otac Seržo Tuščan u toklariji Šimeća; Arhiva autorice 2013.

Dvije tvornice ulja bilježe se i u Šimećima. Od toga, zgrade jedne gotovo da nema, a druga baštini rijetko očuvane elemente ovoga zanata. Ključ *toklarije* drže nasljednici Marija i sinovi Denis i Boris Tuščan. I sama Marija rođena je 1947. *nad uljanim daskama*. Bila je to najveća tvornica na Sovišćini i u okolici, a u vlasništvu Marijinog pokojnog *noneta* Antona i *barbeta* Anzola Zigantea. Marija se kao dijete vozila na *timonu* (*preša*). Imala je tek nekoliko godina kada je uljara prestala s radom, 1952. ili 1953. Ova je *toklarija* bila jedna od najmodernijih u središnjoj i sjevernoj Istri te ispred svoga vremena.

Bogatstvo još uvijek čuvano ispod starih greda nostalgично podsjeća na rad i znoj, potrebnu snagu za okretanje više stotina teških kamenih blokova. O procesu prerade maslina svjedoči zazidani vanjski rezervoar (*lokva*) – u njega se skupljala kišnica. Voda je od tuda slobodnim padom tekla do velike ciglene peći na samom ulazu u *toklariju*. Tu se zagrijavala i dalje koristila za pranje *športi* i preradu maslina. Prilikom ugradnje velikih kamenih koluta u podrum, vlasnici su bili prisiljeni „dignuti“ krov i drvenu međukatnu konstrukciju. Naime, zbog svoje veličine blokovi nisu prolazili između *erta* (kameni stupovi) ulaznih vrata.

6.2.1. Bijeli tartuf – sve više prepoznatljiv

U vrijeme dozvoljenog lova na bijeli tartuf (rujan-prosinac) kada su kiše najčešće, korita u šumi su gotovo suha što rezultira smanjenim prirastom bijelog tartufa. Iz bilješke s Marijom Krtom – Pustom 2006., sredinom prošloga stoljeća seljani su tartuf nazivali *prašći ser* (svinjski sir).

Slika 44 Tartufi – nekadašnji „prašći sir“; Izvor: Večernji list 30.08.2008.

Dolaskom Italije tartuf je valoriziran, a posljednjih godina i svjetski brendiran. Danas u jeku sezone doseže vrijednost i do više tisuća eura za jedan kilogram.

7. TRADICIJSKE VRIJEDNOSTI: IGRE, MAŠKARE I SVIRAČI

Lokalno stanovništvo se zabavljalo još u 20. stoljeću kao i svugdje drugdje na selu. U početku se pleše u školi Švikarije, sredinom stoljeća na plesnjacima Valica i Mrsavjaka, danas najmanje na novoizgrađenom igralištu. No ne se gubi tradiciju sviranja tradicionalnih instrumenata: prvenstveno harmonike *trieštine* koja se zadržala do danas. Prednjače u tome sela Švikarija i Valice. U prvom selu živi vrsni muzikolog Elvis Vivoda, godine 1993. na natjecanju u talijanskom mjestu Santa Marina Nuova kraj Ancone osvajač 2. mjesta juniora. U potonjem mlađa generacija i cijeli jedan orkestar: Alex Bartolić, Dean Sirotić i Matej Koraca. Jedan strastveniji od drugoga! Tradicionalni su još klarinet, tromba i bombardin, no njihovih svirača na Sovišćini više nema.

Slika 45 Elvis Vivoda, godine 1993. na natjecanju svirača harmonike *trieštine* u talijanskom mjestu Santa Marina Nuova kraj Ancone. Izvor: Privatna arhiva

Slika 46 Živa svirka nakon maškara u šatoru na igralištu; Izvor: arhiva autorice 2013.

7.1. Štraconi i bele mačkare

Trieštine se običnu razvežu u pokladnim danima. Bez svirke, nema ni *mačkara* (*maškare*). Nakupi ih se i do 25, što lokalnih što pridošlih, svjesni da je ovdje svirka uvijek na vrhuncu. Sovišćina je jedna od rijetkih uspjela zadržati izvorni oblik obilaženja sela od kuće do kuće. Pritom kod svake valja stati, a zadaća je domaćina maškare darivati svime što se kod kuće ima. Nezaobilazne su kobasice. Za njih se kaže da ih

ima sve do *mačkar*. Još se nude *kroštule* (*tradicionalna istarska slastica*), kupus, vino, u novije vrijeme i druga hrana. Za uzvrat, *mačkare* domaćina nagrade svirkom. Na kraju dana svi se sjate u šator na novosagrađenom igralištu.

Slika 47 Maškare Krti sredinom 20. stoljeća; Izvor: Arhiva Marija Bartolića Petača

Slika 78 Maškare Sovišćine 2013. u Krtima; Izvor: arhiva autorice

Tipične maske za ovo područje su *štracon*, bela *mačkara*, *krvavi pust* (vođa), pobirač jaja. Kostim *štracona* je sašiven od šarenih sitnih resica (*štraca*, krpa). Na glavi obično ima zečevo krzno, a u ruci drvenu palicu sa zvonima. On tjera zimu. Bela *mačkara*, pak, bjelinom i krep cvijećem na glavi priziva proljeće.

7.2. Na kukolić i konfine

Stare igre su *na kukolić i konfine*. *Kukolić* je igra tako da dijete prstom iskopa rupu u zemlji. Više djece potom prstom pokušava ubaciti kamenčić u iskopanu rupu. Nekad se ubacivalo i lješnjake. Na *kunfine* se igralo tako što se na vrh velikog kamena postavio mali kamenčić. Uslijedilo je gađanje kamenčića s drugim kamenčićima. Cilj je bilo srušiti postavljeni kamenčić.

7.3. Mora, briškula i trešete

Vjerojatno više no igdje, zadržala se ovdje igra *na mora*, osebujna zbog glasnog izvikivanja brojeva talijanskog dijalekta. Rijetko kada *na moru* igraju žene, što nije

slučaj kod turnira u *briškoli i trešetu*. Turniri se održavaju u Valicama u pokladnim danima ili tijekom slavlja mjesnih svetaca.

7.4. Narodna predaja

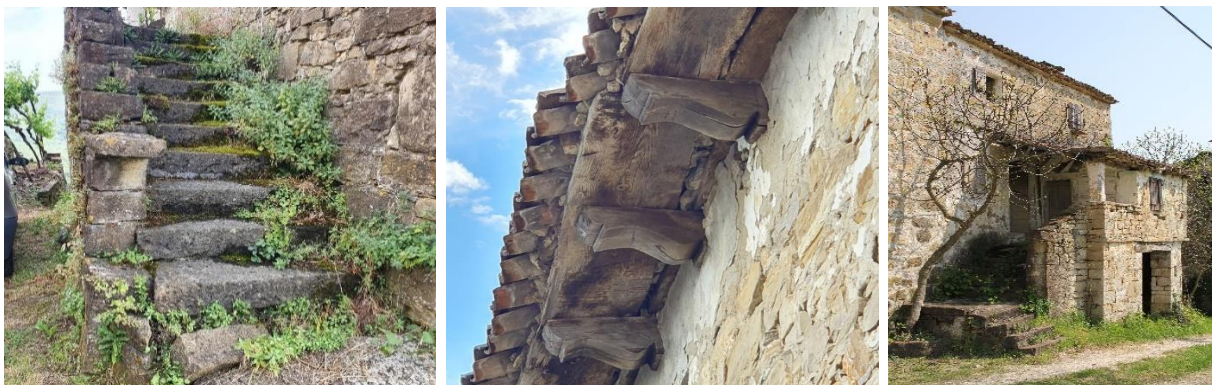
Usmena predaja je imala veliku ulogu u odgoju djece. Njome bi zastrašivali, upozoravali, navodili na promišljanje i ispravne postupke. Obično se usmenom predajom prenosilo događaje s porukom, namalo puta prenesenog značenja, priče uveličane i u narodu začinjene izmišljenim likovima te nadnaravnim bićima. Narodna predaja se odvijala u dugim hladnim zimskim večerima. Obitelj bi bila na okupu uz kamin.

8. ARHITEKTURA I LOKALNE GRAĐEVINSKE INICIJATIVE

Dvije su vrste građevina na Sovišćini. Prva je namijenjena stanovanju i gospodarskoj djelatnosti, druga društvenim aktivnostima. Društvenim aktivnostima u prošlosti je bila namijenjena škola u Švikariji te plato u Valicama. Danas se za potrebe okupljanja mještana koristi polivalentno igralište u Valicama.

8.1. Građevine od kamena

Građevine su zazidane kamenom podneblja. Iako je kamen u izvornom obliku sivkast, pod utjecajem vremenskim prilika podliježe promjenama i postaje žuto-smeđ. Stil gradnje je tipičan za arhitekturu središnje Istre: većina zgrada ima prizemlje, prvi kat te nisko potkrovlje. Prizemlje se obično koristilo kao štala i/ili konoba, na prvom katu se boravilo, a u potkrovlju spavalo. Do prvog kata vodi vanjsko stepenište s natkrivenom terasom tzv. *balidor*. Prvi i drugi kat obično čine cjelinu povezanu unutarnjim drvenim stepenicama i međukatnom konstrukcijom od trošnih dasaka i masivnih greda. Ognjištu - centralnom mjestu obitelji pripalo je prvom katu. Danas naročito u zidovima zapuštenih i ruševnih objekata ističu se obrisi velikog dimnjaka. Spavalo se na *pajeriču* (madracu sačinjenom od lišća kukuruza ili kupusa).

Slika 48 Tipična arhitektura Sovišćine; Izvor: arhiva autorice 2021.

Slika 49 Kuće imaju tzv. balidore (terase). Izvor: arhiva autorice 2021.

8.2. Polivalentno igralište

Nakon prodaje škole u Švikariji i dotrajalosti betonskog platoa u Valicama, 2002. mještani pokreću inicijativu prema Mjesnom odboru Sovinjak i Gradu Buzetu za otkup zemljišta površine dvije tisuće kvadratnih metara. Nekoliko godina kasnije, Grad Buzet otkupljuje teren u privatnom vlasništvu, što je bio uvjet pristupanja planiranja realizacije prve faze projekta.

Slika 50 Sin i otac Prodan – priprema stupova za ogradu, Đovani Sirotić i Dino Sirtoić miješaju maltu; Arhiva autorice 2009.

Slika 51 Stanovnici Sovišćine – zidanje platoa; Arhiva autorice 2009.

Predstavnik Sovišćara u Mjesnom odboru Sovinjak tada je bio Lino Bartolić iz Valica. „Još prije samo dvije godine (misli 2000.) na ovom je mjestu bila šuma. Kupnjom terena stvoreni su uvjeti za početak gradnje igrališta. Krenulo se s građevinskim radovima: poravnavanjem terena, krčenjem raslinja i trasiranjem, te parcelacijom čestica. Uslijedilo je iskop temelja te betonaža. Potrebna financijska sredstva je osigurao Grad Buzet, dok su radove izvodili sami žitelji ovoga kraja. Zatim se pristupilo asfaltiranju površine od oko 700 kvadratnih metara. Mještani su samu ugradili i financirali stupove za ogradu. Hrvatske vode i Vodoprivreda su izgradile novi kanal. Time su riješene slivne vode. Dovedena je struja, voda, postavljena rasvjetna i zaštitna mreža, natkrivena je pozornica. Uz još malo uređenja okoliša ističem da je time prva faza gotova. Predstoji nam još urbanizacija terena, prikupljanje potrebne dokumentacije te cijeli niz radnih akcija kako bi realizirali i drugu fazu projekta, odnosno izgradnju dugo iščekivanog društvenog doma. Neki se znaju našaliti pa kažu izgradnju staračkog doma, ali uz još veći angažman svih koji su do sada nesebično davali sebe i uz pomoć Grada, kao glavnog investitora, mišljenja sam da ovaj projekt nije upitan.“³⁷

³⁷ Lino Barolić, Iz govora na otvaranju igrališta 2011.

Višenamjensko igralište svečano je otvoreno 5. kolovoza 2011. Svečanosti je prisustvovao sadašnji europarlamentarac i tadašnji gradonačelnik Grada Buzeta Valter Flego i zamjenik mu Siniša Žulić. Po završetku prigodnog referata Lina Bartolića uslijedila je revijalna malonogometna utakmica.

Slika 52 Prigodan referat Lina Bartolića na svečanosti otvaranja igrališta i sudionici nogometne utakmice; Izvor: arhiva autorice 2011.

Slika 53 Kraj prve faze radova obilježen je malonogometnom utakmicom. Prvi red s lijeve na desno: Goran Krt, Dario Prodan, Alex Bartolić, Lino Bartolić, Antonio Bartolić, Olivijo Prodan, (?), Denis Tuščan, (?); drugi red: Kristijan Krt; treći red: Đulijano Krt, Siniša Žulić, Emanuel Krt, Goran Prodan, Dino Sirotić, Đovani Sirotić, Dean Sirotić, Valter Flego, Boris Tuščan, Tomica Marušić.

Lokacija igrališta je urbanizirana. Društveni dom još nije sagrađen. Igralište se koristi za rekreacijske aktivnosti i proslavu blagdana Sv. Ciprijana i Kornelija. Za vrijeme maškara na igralištu se postavlja šator. Sve opisano ukazuje na entuzijizam lokalnog stanovništva vezano za boljitak i održanje zajednica u kojima žive.

9. STANOVNIŠTVO I DEMOGRAFSKA STRUKTURA

Prema knjizi Prezimena i naselja u Istri, katastarska općina Sovišćina 1945. broji 117 obitelji i 684 stanovnika, dok ih je 1910 bilo 460.³⁸ Još ranije, 1890. godine ovo je područje brojalo 71 obitelj s ukupno 431 stanovnikom. Tek će val masovnog iseljavanja prema gradovima, tokom pedesetih godina i dalje, opustošiti Sovišćinu; u tome ona dijeli sudbinu mnogih ruralnih krajeva širom Europe. Osvrnemo li se na popis stanovništva, jasno je vidljiv tok migracija ljudi i promjena nacionalnosti sukladno vladajućim režimima. Mijenjaju se i prezimena, nazivi sela i toponimi. Zbog različitog pripajanja određenih sela pojedinim naseljima vrlo je teško analizirati kretanje broja stanovnika Sovišćine.

Tablica 5. Stanovništvo Sovišćine 1880. – 1945., Izvor: Antonietta Cereghetti Pasini

Sovišćina		
Godina	Broj žitelja	Od toga Hrvata
1880.	406	111
1890.	431	431
1900.	395	140
1910.	460	-
1945.	684	683

Slaven Bertoša navodi da je godine 1945. zabilježen naziv Sovišćine. „Iako se iz priloženog popisa prezimena vidi da su ona uglavnom bila hrvatska, broj Hrvata na

³⁸ Prezimena i naselja u Istri, Prema Cadastre national de l'Istrie i drugim izvorima priredili Josip Bratulić i Petar Šimunović, Pula – Rijeka 1985, knjiga I, str. 124

Soviščini u razmatranom je razdoblju jako varirao: od 100% 1890. do samo 27% tek deset godina ranije.“³⁹

Iz tablice 7. je razvidno kako se 1945. stanovnici zaseoka i sela Soviščine zasebno evidentiraju. Već 1961. bilježe se tek dva naselja: Krti i Bartolići, a 2021. cijelo je područje jedinstvenog naziva Soviščina. Također, 1945. pod Soviščinom su navedeni Senj i Matiško, što dalje kroz povijest nije slučaj. Na međi Soviščine i Sovinjskih brda, Valari i Sveti Kirin mijenjaju pripadnost prvom i potonjem.

Tablica 6. Stanovništvo Soviščine 1945. – 2021. Izvor: Autorica 2021.

Cadastre National de l'Istrie		Popis stanovništva										
Poreč, Motovun		Grad Buzet										
Naselje	1945	Naselje	1961	1971	1981	1991	2001	Naselje	2011.	Naselje	2021	
SOVIŠČINA												
Soviščine (Sovischine)	140	Bartolići	219	130	102	60	54	Bartolići	43	Soviščina	7	
	75									Bartolići Černeko v Breg	11	
	11									Drščari	0	
	17									Klarići	0	
	93	Krti	102	66	42	49	74	Krti	80	Krti	27	
	10											
	30									Puhi	9	
	105											
	48									Šimeći	0	
	18									Šušani	2	
	44									Švikarija	6	
	38									Valari		
	15									Valice	25	
	40									Žugani	8	
										Sv. Kirin		
Kopar / Buzet		Naselje	Naselje	1961	1971	1981	1991	2001				
SOVINJŠTINA												
Sovinjak (Sovignacco)	92	Sirotići	70	55	36	25	18					
	101	Sovinjak	85	67	39	34	27					
	19	Tuki										
Krtobreg (Chertobrech)	106	Brda	196	131	82	66	35					
	53											
	6											

*Senj i Matiško se dalje kroz povijest ne navode pod Soviščinu.

³⁹ Slaven Bertoša, Fragmenti buzetske prošlosti u srednjem i novom vijeku, Srednja Europa d.o.o. Zagreb, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu, Grad Buzet, 2018., str. 67

Tablica 7. Promjene u nazivu evidentiranja sela kroz godine, Izvor: Autorica 2021.

Selo	1890.	1945.	2011.	Obitelji			Stanovnika				Nacionalnost	
				1811.	1890.	1945.	1890.	1945.	2001.	2011.	1945.	
Sovishine	Bartolić, Bartolich	Bartulići	Bartolići	50	17	21	103	140	54	43	Hrvati 139, Talijan 1	
Cernecober	Cernecki, Černeki	Črnekov Breg		37	12	13	68	75			Hrvati 75	
Derchiarìa	Derozari	Drščari		25	4	1	15	11			Hrvati 11	
Clarichi	Clarich, Klarić	Klarići		18	2	3	16	17			Hrvati 17	
Cherti	Cherti, Kerti	Krti	Krti	38	10	15	69	93	74	80	Hrvati 93	
		Matiško*1				2		10			Hrvati 10	
Ziganti*3	Ziganti*3	Puhi				7		30			Hrvati 30	
		Senj*1				16		105	34	24	Hrvati 105	
Simetichi	Simetich	Šimeći		37	7	10	35	48			Hrvati 48	
	Ferro, Feri	Sušani			5	4	26	18			Hrvati 18	
Marusichi*4	Svicheria	Švikarija			5	7	34	44			Hrvati 44	
		Valari*2				6		38			Hrvati 38	
ne postoji		Valice				3		15			Hrvati 15	
Ziganti*3	Ziganti	Žugani			9	9	65	40			Hrvati 40	
Ukupno:				205	71	117	431	684	162	147	Hrvati 683, Talijan 1	

*1 Matiško i Senj spadaju pod KO Senj i naselje Senj

*2 Valari spadaju pod KO Senj i naselje Sovinjska Brda

*3 Prema "Mappa Censuaria della Comune di Sovishine nel Litorale – Circolo d'Istria, Disretto di Montona 1819." područje Žugani i Puhi je označeno kao "Ziganti". Nadalje, prezime Zigante i danas postoji u Žuganima što daje za vjerovati da statistika mjesta "Ziganti" iz 1890. godine obuhvaća sela Žugane i Puhe.

*4 Prema "Mappa Censuaria della Comune di Sovishine nel Litorale – Circolo d'Istria, Disretto di Montona 1819." područje Švikarije je označeno kao "Marusich". U popisu sela i stanovništva Švikarija se ne spominje.

9.1. Popis stanovništva 2021.

Kako je već istaknuto, vrlo je teško uspoređivati broj stanovnika po selima i zaseocima zbog evidentiranja cijelog područja kao jedne cjeline zvane Soviščina. Stoga je radi potrebe komparacije u lipnju 2021. izrađen individualni popis stanovnika.

Tablica 8. Stanovništvo Sovišćine 2021. Izvor: Autorica 2021.

Selo / zaseok	Prezime / Obitelji	Nadimak	K.br.	br.čl.dom.	Nacionalnost		Prosječna starost		Djeca do 18
							domaćinstva	st.	
Bartolići	Bartolić	Repari	4	5	Hrvatsko 5	povratnici na djedovinu 1982.	42,4		2
	Benčić	Matočić	7	1	Hrvatsko 1	satrosjedilačka obitelj	63		
	Boothway	/	bb	1	Englesko 1	doseljenik 2020.	50?		
	UKUPNO	3			7	6 Hrvata, 1 Englez	45,83	46,42	2
Černehov Breg	Sirotić	Drobežani	34	1	Hrvatsko 1	satrosjedilačka obitelj	53		
	Sirotić	Đundić	44	1	Hrvatsko 1	satrosjedilačka obitelj	59		
	Tušćan	Tušćani	38	3	Hrvatsko 3	satrosjedilačka obitelj	59,6		
	Tušćan	Tušćani	37	6	Hrvatsko 6	satrosjedilačka obitelj	34,66		2
	UKUPNO	4			11	Hrvatsko 11	51,56	45,36	2
Valice	Bartolić	Petaći	73	6	Hrvatsko 6	doseljenici iz Krći 1990.	29,7		2
	Sirotić 6, Božić 1	Šimunići	72	7	Hrvatsko 7	povratnici na djedovinu 1991.	41,3		1
	Sirotić	Sirotići	69	1	Hrvatsko 1	satrosjedilačka obitelj	57		3
	Marušić	Vrbiće / Vrbići	73	1	Hrvatsko 2	doseljenici iz Buzeta 2006.*	73		
	Marušić 3, Koraca 5	Vrbiće /Vrbići	70	8	Hrvatsko 8	satrosjedilačka obitelj **	30,25		
	Štrpin	Kuzmari	71	2	Hrvatsko 2	doseljenici iz Žugani 1992.	26		1
	UKUPNO	6			25	Hrvatsko 25	42,9	35,74	7
Krći	Bartolić	Petaći	4	2	Hrvatsko 2	satrosjedilačka obitelj	86,5		
	Bartolić	Petaći	3	2	Hrvatsko 2	povratnici na djedovinu 2020.	63		
	Bartolić	Petaći	1	7	Hrvatsko 7	satrosjedilačka obitelj	46		
	Krć	Pusti	17*2	5	Hrvatsko 5	satrosjedilačka obitelj	43,4		
	Krć	Gržeti	12	3	Hrvatsko 3	satrosjedilačka obitelj	47,3		
	Krć	Pusti	9	4	Hrvatsko 4	satrosjedilačka obitelj	40,75		
	Pisak	Piške / Pišok	2	4	Hrvatsko 4	satrosjedilačka obitelj	48,5		
	UKUPNO	7			27	Hrvatsko 27	53,6	49,51	
Švikarija	Prodan	Brunčić	52	3	Hrvatsko 3	satrosjedilačka obitelj	54,6		
	Vivoda	Bistro, ranije Pisari	51	3	Hrvatsko 3	satrosjedilačka obitelj	46,6		
	UKUPNO	2			6	Hrvatsko 6	50,66	50,66	
Žugani	Ivančić	/	65	4	Hrvatsko 3, Talijansko 1	povratnici na djedovinu 1997.	22,5		2
	Đuga	/	64	4	Hrvatsko 4	doseljenici 1993.	26,5		1
	UKUPNO	2			8	Hrvatsko 7, Talijansko 1	24,5	24,25	3
Puhi	Krć	Paškvalini, ranije Mačke	54	5	Hrvatsko 5	satrosjedilačka obitelj	43		1
	Belac	Murlake, ranije Kuzmari	56	4	Hrvatsko 4	satrosjedilačka obitelj **	38,5		1

UKUPNO	2			9	Hrvatsko 9		40,75	40,77	2
--------	---	--	--	---	------------	--	-------	-------	---

Šušani	Ferro	Fero / Feri	24	2	Hrvatsko 2	satrosjedilačka obitelj	77,5		
UKUPNO	1			2	Hrvatsko 2		77,5	77,5	

Klarići	(Klarić)	Zadnja stanovnica iselila 60-ih?							
Drščari	(Marušić)	Zadnji stanovnik umro 2018.							
Šimeći	(Zigante)	Zadnja stanovnica umrla 2012.							

Popis je izrađen obilaskom sela i telefonskim pozivom. Za svaku je obitelj popunjen zasebni obrazac. Osim imena i prezimena te mjesta stanovanja, još su evidentirani slijedeći podaci: kućni broj, nadimak, broj članova obitelji, godina rođenja, stručna sprema, profesija, starosjedilac / doseljenik, nacionalnost.

Na području Sovišćine u lipnju 2021. popisano je 27 obitelji i 95 stanovnika/ca: 92 Hrvata, 1 Talijanka, 1 Hrvatica muslimanske vjeroispovijesti, 1 Englez. Najstariji su Josipa Bartolić (1931., Bartolići) i Mario Bartolić (1933., Krti), najmlađi je Mihael Štrpin (2019., Valice).

U Šušanima prosjek starosti stanovništva iznosi 77,5 godina. Najmlađe po prosjeku starosti domaćinstva su Valice (35,74).

U razdoblju 1945. – 2021. (prilog 1.), evidentan je drastičan pad broja stanovnika, i to za čak 82,2%, kao i pad broja obitelji – 70,97%. Razlika u broju stanovnika je najočitija u Šimećima. U tri mjesta nije evidentiran niti jedan stanovnik: Šimeći, Klarići, Drščari. U Šušanima ih je prijavljeno tek dvoje. Negativan predznak u broju obitelji, ali i po broju stanovnika evidentan je u svim mjestima izuzevši Valica. One imaju više i obitelji i stanovnika.

Ovaj tabelarni prikaz također omogućava praćenje kretanja obitelji, ali i gubitaka pojedinih prezimena. U Bartolićima više nema prezimena: Šćulac, Basaneže, Krt; pojavljuje se prezime Boothway. Prva dva prezimena u potpunosti nestaju iz Sovišćine, dok se Krt zadržava u Krtima. U Krtima postoji prezime: Bartolić, Krt, Pisak (jedino ovdje); nestaje Sirotić dok se Rušnjak gubi u potpunosti. Černehov Breg ostaje bez prezimena Kukac te Černeka (a nekada je mjesto Sovišćine nosilo ime po Černkama!) i Jerman (zadnja dva još 1945. evidentirana u Švikariji). Smrću zadnjeg stanovnika Šimeća, Sovišćina gubi prezime Zigante, dok je još prije nastalo prezime Zubin.

Švikarija zadržava sebi svojstvena prezimena Prodan i Vivoda, oba nalazimo isključivo ovdje. Iako naziva po obitelji Žigante, Žugani ostaju bez prezimena Zigante; zadržava se Ivančić, a dolazi novo prezime Đuga. Puhi gube Tušćane. Na Sovišćini u potpunosti nestaje Klarić, a popisana su još dva nova prezimena: Belac u Puhima i Koraca u Valicama; oba dolaze sklapanjem braka.

10. RAZVOJ I ODRŽIVOST NA PRIMJERU CASE MILLE OLIVI

Održivi turizam je u fokusu postmodernog turista koji naglasak stavlja na multidiversifikaciju, destinacijski miks, ekologiju, volontiranje, na otkrivanje sebe i nepoznatog, na neistraženo i sigurno. Prilikom odabira mjesta boravka, turist želi doživljaj, ali u sigurnom okruženju. Ta je potreba naročito izražena u vrijeme pandemije COVID 19.

Da bi pružatelj usluge u turizmu mogao zadovoljiti potrebe putnika, nužne su investicije u podizanju kvalitete smještaja i ponude. Zbog raznih političkih režima, socio-kulturni identitet u prošlosti je bio stavljen u drugi plan, dok je danas isticanje kulturnog identiteta jedna od glavnih težnji međunarodnog turizma. Fokus putnika ujedno je pokazatelj investitoru u kojem pravcu ponudu razvijati. To znači da privatna inicijativa mora biti u skladu s lokalnom sredinom u kojoj se investicija i događa. Pritom je potrebno poštivati prostorne i urbanističke planove, ekološku bioraznolikost i društvena načela mikrolokacije kako bi iznajmljivač i sredina uzajamnom suradnjom doprinijeli ukupnom razvoju u kreiranju visokokvalitetne turističke destinacije. Za studiju slučaja ovoga rada uzeta je kuća Casa mille olivi.

Kuća Casa mille olive je sastavni dio obiteljsko poljoprivrednog gospodarstva Pisak osnovanog 2000. godine. Građevina je sve do 2017. godine imala funkciju gospodarskog objekta. Tada je prenamijenjena u turističku svrhu i eko prijateljsku kuću za odmor, čime je proširena obiteljska osnovna djelatnost uzgoja voća i proizvodnja ekstra djevičanskog maslinovog ulja. Kuća je za studiju slučaja izabrana zbog njene lokacije u nerazvijenom ruralnom području sjeverne Istre. Dugi je niz godina bila zapuštena, a poljoprivredno zemljište neobrađeno. S druge strane, područje je bogato prirodnim resursima, naročito vodom i šumom. Mikrolokacija Sovišćine bilježi velik pad broja stanovništva, što se odrazilo i na obiteljsku tradiciju Pisak.

Temeljem prethodnog istraživanja sekundarnog tipa gdje se izvršila analiza prikupljenih podataka mikrolokacije i primjenom studije slučaja, u ovom se poglavlju evaluiraju mogućnosti održivog i odgovornog razvoja, prostornih i psiholoških transformacija kroz primjer Case mille olivi.

10.1. Studija slučaja: Casa mille olivi

Kuća za odmor Casa mille olivi je smještena na vrhu brežuljka Sovišćine, u mjestu Klarići, selu bez stalnih stanovnika. Odavde pogled s jedne strane seže na srednjovjekovni Motovun, a s druge na akumulacijsko jezero Butnoga. Kuća je okružena s 1000 stabala maslina i vinogradom. U susjedstvu su još ruševna zgrada i kuća za odmor, 90-ih godina prošloga stoljeća prodana i danas u vlasništvu engleske obitelji.

Slika 54 Lijevo - pogled na Motovun, desno - pogled na akumulaciju Butoniga, Izvor: arhiva autorice 2020.

U prošlosti administrativno, ekonomski, sociološki i politički marginalizirano područje, danas obiluje netaknutom prirodnom i čistim okolišem. Masovna gradnja nije zabilježena, kao ni veća rasprodaja zemljišta. Mjesto je opskrbljeno infrastrukturom: vodom, strujom, cestom i optikom. Nedostaje sustav odvodnje.

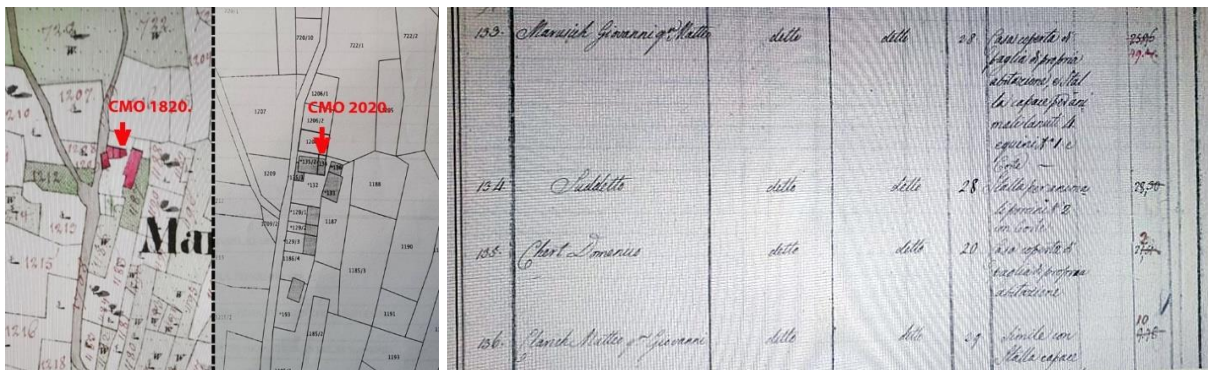
10.2. Identitet obitelji Pisak

Casa mille olivi (CMO) već je 1820. godine ucrtana u franciskanski katastar Sovišćine. Iz serije elaborata koji prate katastarsku građu vidljivo je da selo Klariće čine dvije cjeline:

- a) gospodarske zgrade, njih 4, od kojih je jedna CMO

- b) 2 stambene i 1 gospodarska zgrada uz koje se 1818. vežu prezimena Clarich i Marusich, odnosno kućni brojevi 28 (k.č.136) i 29 (k.č. 133). Desna strana brda je pripadala Marušićima, lijeva Klarićima, što je i označeno u katastru.

Prema katastru Franje I. godine 1818. CMO je u vlasništvu Marusich Giovannija fu Mattio s kućnog broja 28. Riječ je o „stalla per animali porcini N2 con corte“⁴⁰ (štala za životinje s dvije svinje i dvorištem). Nepoznato je koliko je godina prije 1818. Casa mille olivi sagrađena.

Slika 55 Preslika katastra Franje I iz 1820. godine s označenim postojanjem CMO i usporedba sa stanjem katastra 2021. Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55056_archivio

Slika 56 Popis vlasnika zgradnih parcela s opisom zgrade i kućnim brojem; Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55050_archivio

Preci obitelji Pisak u čijem je vlasništvu kuća danas, sredinom 19. stoljeća uzgajali su masline i vinovu lozu. Potvrđuje to dokument iz 1868. godine kojim Matthius Pisak iz Klarići na brdu Klarići kupuje za vlastite upotrebu dva reda vinove loze i 24 stabala maslina. „*(l qui pre)sente Luigi Corazza fu Angelo di Montona che opera è per se e fratelli, vende e liberamente aliena al pur qui presente ed accettante Pissach Mattio fu Antonio da Sovischine, domiciliato sul monte Clarich che acquista per uso proprio li seguenti vite ed ulivi che si trovano nei fondi del compratore e sono le seguenti*1. Nel fondo Porograch N.o 18 poste a due gitti di viti a palo e si trovano sul Monte Chert 2. Nel fondo Braide, nel Monte Clarich sotto il pozzo quattro olivi, marcati colle lettere A C 3. Sul fondo anche detto Braide monte Clarich piante dieci d'olive

⁴⁰ Frankopanski katastar, Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55050_archivio

marcate colle lettere A C 4. Vicino alle case Clarich piante dieci d'olive marcate con le lettere A C".⁴¹ Toponimi obuhvaćeni ugovorom podudaraju se s današnjim lokacijama vinograda i maslinika. Matthias ugovorom kupio samo stabla maslina i trsove vinove loze, ne i zemlju, jer za nju nije imao novca.

Slika 57 Kupoprodajni ugovor iz 1868. godine, Izvor: arhiva autorice

Slika 58 Prvo spominjanje prezimena Pisak u Klarićima. Izvor: Župna knjiga Župe Sovinjak u DAP-u

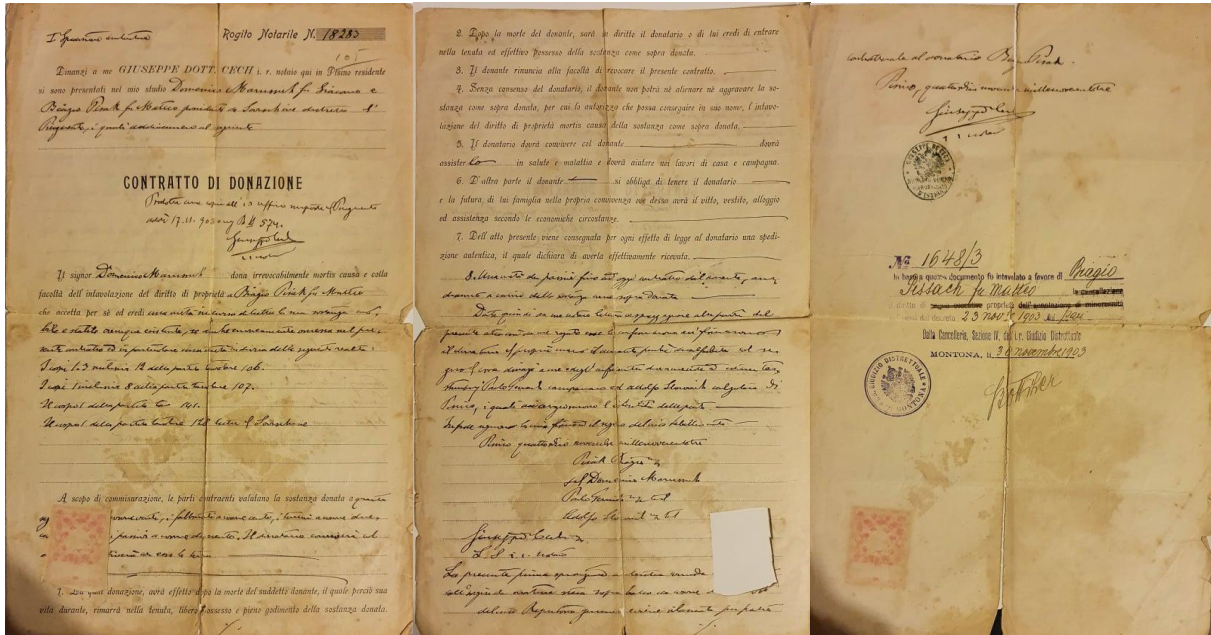
Prezime Pisak se u Klarićima prvi put spominje 1861. godine ženidbom Matthiasa Pissacha iz obližnjeg sela Šimeći, Sovishine 53 (slika 102). Iščitavanjem župne knjige Župe Sovinjak, istog su dana vjenčani brat i sestra Pissach sa sestrom i bratom Clobas. Nepoznato je kako je Matthias naslijedio imanje obitelji Marusich i Clarich, između ostalog i gospodarski objekt na parceli 134, današnju CMO.

Od ukupno 11-ero Matthusove djece, preživio je samo Blaž (rođ. 1876. godine). "Ovce koje je pasao na skromnom imanju nisu dosizale niti jedan ćap, košenine je bilo vrlo malo a oranica još i manje. Negdje tokom 1897. umrli su iznenada, jedan za drugim, i otac Matthus (Matija) i majka Dominica (Dominika).⁴² Još na prijelazu stoljeća Blaž živi u trošnoj kućici slamnata krova, današnjoj Casa mille olivi. Veliko siromaštvo Blaž napušta na povratku iz austrijske vojske 1903. godine. Odlazi u obližnje selo Krte kako bi se doživotno brinuo o obitelji bez djece Dominika Marušić. U Krtima se zaljubljuje u Ninu Maican iz Barušići (rođ. 1885). služavku obitelji Marušić. Ženidbom tada 24-godišnjeg Blaža i Nine Maican prezime Pisak stiže u Krte. Marušići za uzvrat Blažu u nasljedstvo ostavljaju imanje. Dominiko Marušić, nadimka Menigoo, slovio je

⁴¹ Contratto di vendita, Trascritto nel Libro 60 pag 147, Montona 24 Maggio 1868.

⁴² Prezime Pisak u Sovišćini i Sovinjštini, Cereghetti-Passini, A., Buzetski zbornik 35, Čakavski sabor, 2008., str. 327-338

kao vrlo zahtjevan, pa rijetki su vjerovali da će Blaž uspjeti brinuti se o njemu sve do smrti. Blaž i Dominiko ugovor o doživotnom uzdržavanju potpisuju u Pazinu kod bilježnika 14.11.1903. Ugovorom je bilo dogovoreno, tko posustane, taj imovinu gubi! Kuća u Klarićima ostaje prazna.

Slika 59 Ugovor o pravima i obavezama Blaža Pisak i Dominika Marušića; Izvor: Arhiva autorice 1903.

Međutim, ni narednih godina život nije štedio Blaža. Nina će umrijeti mlada ljeta 1910. u dvadesetšestoj godini života. Od četvoro muške djece iz toga braka ostat će živi Joakim (1906.) i brat mu Eugen (1910.).

Slika 60 Blaž Pisak, braća Eugen i Joakim, Roža Pisak, Milan Pisak; Izvor: A. C. Passini i arhiva autorice

Slika 61 Obitelj Pisak: (prvi red) majka Ana i otac Eugen, (drugi red) kćerke Antica i Veronika, (treći red) braća Gracijano, Bruno i Elio; Pokojni brat Milan Pisak. Izvor: Arhiva autorice

Dvije godine nakon smrti supruge Antonie Blaž sklapa brak s njezinom sestrom Franicom; iz toga braka rodit će se 1913. kćer Maria. „Augusta 1914. počinje Prvi svjetski rat, od prvog dana ide na front kao austrijski vojnik, vratit će se u jesen 1918. godine. Krajem te godine umire od *španjole* supruga Franica. Opet udovac, sada sa troje nejake djece, ženi se sa Zanetom Tarlon iz Zamaskoga Dola, lijepom i vrijednom djevojkom, ali već u godinama. Od mnogobrojne djece koju je Zaneta rodila preživjet će Miro (1927.) i kćer Rožica (1929.).

Tablica 9. Prezime Pisak u Sovišćini i Sovinjštini, Cereghetti-Passini, A., Buzetski zbornik 35, Čakavski sabor, 2008., str. 327-338

					JOANNES ⁱ (GIOVANNI ^o) PISACH
					ANDREAS ⁱⁱⁱ (ANDREA ^{iv}) PISACII (1757 – 23.03.1840 ^o Sovischine 53) + CATHARINA (1760 – 20.08.1835 ^o , Sovischine 53-Šimeći)
MARIA PISSACII 1788 - 22.8.1866 ^{vii} + udata za PETRUS CLARICII 1799 – 12.4.1860. ^{viii} Soviscina 25		JOANNES (ZUANNE) PISAK 1788 ili 1789 - 2.2.1855 ^{ix} Drobežia 8 + DOMINICA r. SIROTICH 1792 – 1.3.1863 ^r Drobežia 12	FRANCISCUS (1797 ili 1798 - 17.6.1851 ^{xi} Drobežia 8		ANTONIO PISSACII (1797 ^{xii} – ___) 1. brak: 7.2.1833 ^{xiii} DOMINICA r. VIVODA (1812 ^{xiv} – ___) ? 2. brak:?: 1835 ^{xv} DOMINICA r. CLARICII
	ANTONIO (14.01.1821- 23.01.1821 ^{xvi} Dobrizia 20	ANTONIUS PISAK 1822 ^{xvii} - ___ 1 ^o brak 10.02.1852 ^{xviii} Drobežia 8 MARIA BURŠIĆ iz S.Giurini 18 (1830 ^{xix} ili 1831 ^{xx} – 8.2.1874 ^{xxi} (Drobežia 12)) ☒ • CATHERINA, rođena 21.11.1853 (Krtov Breg) • JOANES – (19.2.1858 - 25.2.1858 ^{xxii} (Drobežia 12) • MARIA, rođena 04.02.1870 (Drobežia 12) 2 ^o brak 10.02.1877 ^{xxiii} Sorbin/Kertov Brig/Drobežia 12 ANTONIA vedova def. JOANNES KERT r. MARUŠIĆ, Krtov Breg 6	ANDREAS ^{xxiv} 1833-1834 Chertobreg 10		ANTONIA ^{xxv} udata za MATHIAS CLOBAS MATHIAS ^{xxvi} (21.01.1836 Sovisch53 - ___) (na dan vejenč. 14.11.1861 živi u Sovischine 25) + DOMINICA CLOBAS (28.9.1839 - ___) ☒ • ANTONIUS 28.04.1863-10.05.1863 • N. Mornus 08.05.1864 • JOSEPHUS 30.03.1865-23.03.1895 • JOHANA 26.11.1867-? ^{xxvii} , • DOMINICUS 22.06.1869-12.09.1870 • MARIA 19.06.1871-02.07.1871 • PETRUS 15.06.1872-23.09.1872 • PETRA 14.09.1873-21.09.1873 • ANDREAS 06.10.1876-11.10.1876 • JAKOBUS 10.10.1877-18.10.1877 • BLAŽ ^{xxviii} 03.02.1879-11.07.1946.

Dva starija sina vjenčala su se tokom 1937. godine: početkom godine vjenčao se je Eugen i ostao s ocem u Krtima, a krajem godine ženi se i Joakim, koji je od početka 1936. radio u rudniku i živio u novom rudarskom naselju Raša. Kćer Maria udat će se u Raši početkom četrdesetih.⁴³ Ubrzo nakon ženidbe dvoje braće, talijanska vlast šalje na ratište sina Eugena. Zarobljen je od saveznika u Siciliji i tu

⁴³ Ibid.

upoznaje biskupa Dragutina Nežića. Kući se vraća tek po završetku rata, no i nakon njega uvijek tretiran kao talijanski vojnik – snosi posljedice protivničkih režima. Prisilan rad i odlazak u rudnik Raša neke su od nametnutih mu obaveza. U rudniku sudjeluje i u nezgodi te mu noga ostaje zarobljena podno crnog ugljena. Nacifašizam uzima i tek 16 godina starog mu polubrata Mira (više u djelu o partizanima i NOB-u); 1943. smatra se njegova godina smrti. „Nešto kasnije umire i treća žena Blaža, Zaneta Tarlon. Blaž Pisak umrijet će u Krtima 11.7.1946.“⁴⁴ U periodu od 1937. do 1958. Eugenu i ženi mu Ani rađa se osmero djece. Prvo dvoje umire nakon tjedan i mjesec dana; 6 ih ostaje na životu: 1944. Veronika, 1942. Antica, 1946. Milan, 1949. Bruno, 1952. Elio i 1958. Gracijano. Veronika se udaje za Maria Bizjaka u Ipše, Antica za Benita Toškana u Vanganel (Slovenija), Bruno također seli u Vanganel i tamo ženi Neviju. Brat Elio iz očeve kuće iseljava 70-ih godina, nastanjuje se u Buzetu i s Milenom Flego podiže obitelj. Milan umire 1978.

Najmlađi Gracijano nakon četiri razreda osnovne škole Švikarije i četiri u Livadama, srednjoškolsko obrazovanje nastavlja u Kopru. Živi kod sestre Antice u Vanganelu. Ona ga ujedno uzdržava. No već 80-ih Gracijano se vraća na očevu rodnu grudu. 1983. sklapa brak s Nevijom Vivoda iz Velog Mluna i u Krtima podižu obitelj. Iste godine rađa im se kći Ana, dvije kasnije i sin Marin. Narednih godina obitelj obnavlja djedovinu, gotovo ruši do temelja i proširuje kuću u Krtima.

10.3. Propadanje Klarića

Šezdesetih godina prošloga stoljeća Klariće napušta i zadnja obitelj prezimena Klarić. U međuvremenu, ucrtani objekti iz 1820. godine na zgradnim k.č. 135/1, 135/2, 133 i 136 nestaju u stvarnosti, dakle svi osim CMO, dok katastar s početka 20. stoljeća donosi novu stambenu zgradu obitelji Klarić na k.č. 129/1, 129/2, 129/3. te gospodarsku na parceli 193, i danas vidljive u naravi. Uvidom u povijesne knjige katastra, vidljivo je dijeljenje parcele 129 na tri djela (troje nasljednika) početkom 20.

⁴⁴ Ibid.

stoljeća. Nakon iseljenja obitelji Klarić, zgrade u Klarićima su zapuštene sve do 90-ih godina.

Slika 62 Lijevo - napuštene stambene zgrade obitelji Klarić 1985. godine na k.č. 129, Izvor: Antonietta Cereghetti Passini

Slika 63 Desno - gospodarski objekt obitelji Klarić 1985. godine na k.č. 193. Izvor: Antonietta Cereghetti Passini

Devedesetih godina prošloga stoljeća u Istri se masovno kupuju ruševne nekretnine i stare kuće, često puta predmetima nekvalitetne obnove, sve u cilju prodaje, najčešće strancu, u vidu brze i lake zarade. Ni selo Klarići nije ostalo pošteđeno istarskog trenda prodaje starine i nekretninskim mešetarenjem. Na bubnju je i gospodarski objekt obitelji Klarić (slika 10). Nakon niza agencija i stranog vlasništva, danas je u rukama engleske obitelji koja je iznajmljuje kao kuću za odmor.

Gospodarsku kuću u Klarićima obitelj Pisak obnavlja 90-ih godina. Sve do tada kućica, kako ju obitelj od milja zove, je trošno kameno zdanje. Prostor je bio mali i mračan, s tek malim prozorčićima i velikom drvenom vratom.

Slika 64 Gospodarska zgrada – CMO – početkom 90-ih godina 20. stoljeća; Izvor: arhiva autorice

Slika 65 Nono Eugen 1985. u vinogradu svoga djeda Matthiasa. Izvor: Arhiva autorice

Slika 66 Otac Gracijano 2020. godine u vinogradu svoga oca Eugena. Izvor: Autorica

Kućica je obnovljena unutar postojećih gabarita. Obitelj je sanirala krovšte, zamijenila međukatnu drvenu konstrukciju, postavila infrastrukturu i sagradila kamin. Obnovljena kućica nakon toga obično se koristila za razne proslave, okupljanje lovaca i druženja. Obitelj u upotrebu stavlja i obližnje parcele: nadograđuje postojeći vinograd te početkom 2000-ih sadi 1000 stabala maslina; otvara OPG.

10.4. Povratak poljoprivredi

Brojne poljoprivredne parcele obitelji Pisak na području Klarića napuštene su sredinom 20. stoljeća. U upotrebi ostaje njih tek nekoliko u neposrednoj blizini kućice. Posljedica je to teško obradivog područja "terasastog" rasporeda kao i raseljavanja četvero od ukupno pet braće i sestara Pisak. Nakon školovanja i više godina rada u Kopru, početkom 80-ih kući se vraća sin Gracijano. Zajedno s ocem Eugenom nastavlja obrađivati skromnu površinu isključivo za vlastite potrebe. S vremenom okrupnjava posjed; uz postojeće parcele kupuje nove. Veći dio terena zarastao je i obrasao, a problem predstavljaju i urušeni suhozidi kojima su preci u prošlosti radili dvostruku korist: čistili njive i izvađenim kamenjem pravili potporne zidove kako bi imali veću obradivu površinu i s koje se ne bi ispirala zemlja. Ironično, obitelj tijekom druge polovice prošloga stoljeća nije imala vlastito maslinovo ulje, a ono malo *gromada* od maslinovih stabala minirala je kako bi oslobodila zemlju za vrtlarske potrebe. Jedna je maslina preživjela; presađena je ispred kućice. Od starih ostataka, niče i prvi red današnjeg maslinika.

Slika 67 Krčenje šume i preiprema terena za sadnju maslina; Izvor: Privatna arhiva

Slika 69 Brdo maslina - 1000 stabala obitelji Pisak. Izvor: autorica

Početak 2000-ih godina mijenja se i krajobraz. Obitelj pristupa ozbiljnoj proizvodnji maslinovog ulja. Tome prethodi višemjesečna priprema terena; masline sade u dva navrata, s lijeve i desne strane brda. Istovremeno na lijevu se stranu nadograđuje aktivnost vlasnika OPG-a iz susjednog sela, pa brdo pokriva kompleks od 2800 maslina. Donedavna zarasle terase postaju izvor prehranjivanja obitelji.

Istih godina obitelj Pisak proširuje OPG sadnjom 600 stabala voćaka jabuke i novih 2000 trsova vinove loze. I to u podnožju istoga brda gdje su zasađene masline. Proizvodnja je gotovo ekološka, jer se u maslinicima i voćnjaku ne koriste zaštitna sredstva. OPG je korisnik IAKS mjere ruralnog razvoja M10.1.16. - Plaćanja za poljoprivredno okolišne klimastke obaveze – mehaničko uništavanje korova unutar redova višegodišnjih nasada. Cilj ove mjere je umanjiti ili zaustaviti negativni utjecaj poljoprivrede na prirodne resurse i bioraznolikost. Mjera je od 1992. godine dio Zajedničke poljoprivredne politike, a od 1999. godine obvezni je dio svakog EU programa ruralnog razvoja. U Republiku Hrvatsku je uvedena 2015. godine.”⁴⁵ Mjerom se poljoprivredniku plaćaju povećani troškovi ili izgubljeni prihod u usporedbi s uobičajenom poljoprivrednom proizvodnjom. “U intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji, suzbijanje korova unutar redova u višegodišnjim nasadima obično se vrši primjenom herbicida. Mehaničko uništavanje korova kroz uporabu posebne opreme za smanjenje ili uklanjanje korova unutar redova značajno pridonosi zaštiti okoliša i korisno je za tlo, biljke i bioraznolikost. Osim samog mehaničkog uklanjanja korova, prozračivanjem tla sprječava se pojava pokorice i erozije uslijed obilnijih količina oborina te se povećava poroznost tla. Ovom operacijom omogućena je puno intenzivnija izmjena plinova, povećano je površinsko upijanje i protjecanje vode u vertikalnom smjeru (descendentno). Smanjuje se kapacitet tla za toplinu, čime je omogućeno brže zagrijavanje tla, ranije se postižu aktivne temperature (5 – 10°C) potrebne za početak vegetacije i pojedinih fenofaza. Površina tla zadržava funkciju zaštitnog sloja, smanjuje se kapilarnost. Sprječava se gubitak vode iz dubljih slojeva tla uslijed evaporacije površine i transpiracije preko lista trava.”⁴⁶ Na taj se način umanjio broj odrona, iako se oni još uvijek događaju.

⁴⁵ „Kako ostvariti potpore iz mjere 10 poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene“, <https://ruralnirazvoj.hr/files/documents/MPS-Brosura-200x275-Kako-ostvariti-potpore-za-mjeru-10.pdf>, dostupno 20.12.2020.

⁴⁶ Ibid.

10.5. Prenamjena funkcije kućice

Godine 2017. počinje zadnja transformacija CMO. Nakon dva stoljeća, gospodarska funkcija je zamijenjan stambenom. I to u svrhu iznajmljivanja. Objekt se ponovno renovira unutar postojećeg gabarita: u 60-ak kvadrata ugrađeno su sve točke Pravilnika o kategorizaciji obiteljskog smještaja. Vanjska ovojnica je tek osvježena te su sačuvani kameni zidovi debljine 60 centimetara. To znatno smanjuje korištenje sustava za rashlađivanje tijekom ljetnih mjeseci, odnosno ispuštanja toplinske energije zimi. Sva ugrađena stolarija je od masivnog drva, lakirana vodenim bojama. Postojeća međukatna drvena konstrukcija dodatno je ojačana. Ispucane drvene grede svjedok su povijesti objekta. Ostavljen je i kamin, doduše znatno smanjenog obima i staklom zatvoren. Namještaj je također od prirodnog drva: kuhinja, krevet, stolovi, police, stepenište. Ugrađeni su kućanski aparati energetske vrijednosti A+ ili A++, štedna rasvjetna tijela. Godinu kasnije nadograđena je multifunkcionalna terasa u staklu s ljetnom kuhinjom. Usmjerena je prema istoku kako bi sunce već pri izlasku zagrijalo prostor, dok je zapadna strana uvučena pod zemlju čime se tijekom ljetnih popodneva prostor ne izlaže suncu. Također, stakla su pomična pa je ljeti prostor otvoren čime se elimira korištenje klima-uređaja. Sama terasa ukomponirana je u prirodni ambijent i maslinik kako bi gost direktno imao doticaj s prirodom. (slika 21) Za otpadne vode postavljena je biološka septička jama.

Slika 68 Novi izgled CMO. Izvor: autorica 2021.

Slika 69 Multifunkcionalna terasa. Izvor: autorica 2020.

Slika 70 Vizualni identitet. Izvor: autorica 2020.

Slika 71 Namještaj je od masivnog drva. Izvor: arhiva autorice 2021.

Slika 72 Katastarski prikaz 2021. Izvor: arhiva autorice 2021.

U ljeto 2018. objekt je prvi put ponuđen gostima, a na proljeće 2020. obogaćen je infinity bazenom sagrađenim na katastarskim česticama na kojima su do početka 20. stoljeća bili stambeni objekti obitelji Marusich i Clarich, kasnijem posjedu Matthiasa Pisacha (k.č. 133 i 136). Na dvjema je česticama sagrađen i novi stambeni prostor čime se stanje u današnjem katastru gotovo izjednačuje s onim iz 1818. godine.

10.6. Eco domus: održivo i odgovorno

Ponuda je kreirala potražnju. Iako je Casa mille olivi od početka osmišljena da ne narušava prirodnu mikrolokaciju, sve izraženija želja gostiju za boravkom unutar maslinika i vinograda, istakla je i model održivog upravljanja objektom. Više od 50% gostiju u 2020. godini stigli su električnim ili hibridnim vozilom. Njihov je boravak pratila vrlo visoka ekološka osvještenost zbog čega se nametnula spoznaja da samo kante za selektivno prikupljanje otpada više nisu dovoljne. Certifikat Eco Domus i zadovoljavanje kriterija, jedan je od odgovora kako objekt učiniti još održivijim. "Eco Domus je namijenjen malim turističkim smještajnim objektima, a cilj mu je poticanje privatnih iznajmljivača na diversifikaciju i podizanje kvalitete smještaja kroz usklađivanje s načelima održivog razvoja i održivog turizma... U sklopu Eco Domus programa, kroz kriterije za uvrštenje i dobivanje markice, vrednuju se lokalne vrijednosti kroz informiranje gostiju o lokalnoj kulturno-povijesnoj baštini, o lokalnim prirodnim vrijednostima, sadržajima i događanjima, o uređivanju okoliša autohtonim biljnim vrstama, promociji tradicionalnih proizvoda i suvenira, o mogućnostima učenja

i/ili sudjelovanja u tradicijskim običajima, promociji lokalne kuhinje i tipičnih prehrambenih proizvoda i dr.

Slika 73 Prepoznatljivost eko friendly smještaja. Izvor: Istarska županija 2021.

Slika 74 Brošura Istra ecoxperience. Izvor: Istarska županija 2021.

Osnovne karakteristike Eco Domus smještaja su: društvena i ekološka odgovornost, cjelovita zaštita okoliša i zdravlja, korištenje eko certificiranih sredstava za pranje i čišćenje, korištenje eko certificiranih toaletnih proizvoda, korištenje prirodnih materijala, štednja vode, štednja energije, sortiranje i recikliranje otpada.⁴⁷ Za dobivanje certifikata Eco Domus, u objektu CMO učinjeno je nekoliko radnji. Na vanjskim zidovima zatvorene su gornje strane rastvjetnih tijela radi smanjenja svjetlosnog zagađenja. Na slavinama u kupaoni i tušu postavljeni su priključci za smanjenje potrošnje vode. Iz kuhinje su uklonjene plastični predmeti. Svi su deterdženti zamijenjeni ekološkim preparatima, toalet papir i ubrusi su od recikliranog papira. Certifikat je dobiven sredinom prosinca 2020.

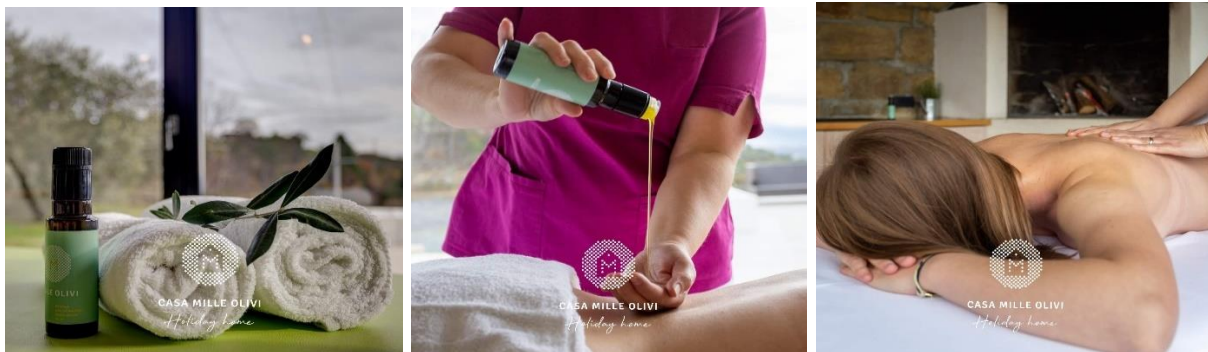
Sukladno pravilniku, kvartalno se provode analize potrošnje vode i električne energije. Dobivenim analizama poduzimaju se daljnje radnje u vidu veće uštede energenata.

⁴⁷ Eco Domus - certificiranje Eko prijateljskog smještaja, <https://www.istra-istria.hr/hr/ustrojstvo/zupanijski-ustroj/upravna-tijela/upravni-odjel-za-turizam/programi-i-projekti/razvojni-projekti-u-turizmu/ecodomus-certificiranje-eko-smjestaja/>, dostupno 20.12.2020.

10.7. Ponuda objekta

„Psihološki stav predstavlja očekivanja, a očekivanje uvijek djeluje selektivno i s osjećajem smjera. Očekivanja su određena snažnim emocionalnim sadržajem koji promovira ili ne percepciju svega sličnog samom sebi i blokira ono što je različito... Kako bi se taj proces i dogodio, potrebno je puno pripremnog rada kojim dobivamo alate da novi psihološki stav i apercipiramo.“⁴⁸ Da bi iznajmljivač prizvao psihološku transformaciju mora zadržati identitet te ga na održiv i ekološki način ojačati „oku vidljivim“ promjenama. Na taj način dobiva jedinstvene alate za transformaciju psihičkog stanja, jer u svijetu ne postoje dvije jednake mikrolokacije.

Danas je Casa mille olivi obiteljsko nasljeđe očuvano požrtvovnošću i ljubavlju predaka prema rodnom kraju i blagodatima podneblja, svjedok političkog i kulturnog vremena. Oduprla se čestim društvenim promjenama, čemu svjedoče modifikacije imena i prezimena te toponima zapisanim u povijesnim dokumentima. Ovo je objekt koji ima priču, povijest, tradiciju, identitet. Turisti danas traže mir, odmor i odmak od svakodnevice, spoj s lokalnim i tradicijskim, istražuju, žele upoznati tuđu, „drugačiju“ kulturu. Casa mille olivi jest spoj onoga što vlasnici svakodnevno žive s onime što nude.

Slika 75 Ulje – za masažu usred 1000 stabala maslina; Izvor: Arhiva autorice 2020.

Priroda je ovdje ona stara, netaknuta. Poljoprivredne su površine vraćene u funkciju na održivi način. Umjesto zvona budilice, ovdje pjevaju ptice, doručak je na stablu smokve, marelice, jabuke, šljive, orahu, u obližnjem vinogradu. Nema mora, ali ima sunca čiju je žeđ moguće ublažiti pitkom vodom sa slavine. Ima i bazen koji se „prelijeva“ u jezero Butonigu podsjećajući na bogastvo pitke, čiste vode. Kuća još nudi

⁴⁸ Dragutin Vučković, Psihološki stav, <http://hdap.hr/psiholoski-stav/>, dostupno 30. kolovoza 2021.

edukativne šetnje maslinikom, masaže maslinovim uljem s pogledom na ili ispod samih maslina, sudjelovanje u berbi maslina, outdoor aktivnosti okolnim brdima, posjet obližnjem izvoru vode.

Transformacija se najbolje očituje u misli gosta. Boraveći ovdje pribojavao se zvuka – prirode! Njemu potpuno novo, nepoznato, očaravajuće, a istovremeno zastrašujuće. Moment kojeg u 21. stoljeću tek rijetki mogu doživjeti, a još manje njih ponuditi.

Slika 76 Lokalno za potpuni doživljaj; Izvor: arhiva autorice 2020.

Ponuda je i stol s domaćim kokošjim jajima susjede Mirjane, Dejaninom rakijom, mliječnim proizvodima obližnje farme krava; proizvodi od tartufa obitelji Karlič. Ova ponuda priziva sreću.

10.8. Mediteransko (o)bilje

Zadržavajući tradiciju Mediterana, u hortikulturnom uređenju okoliša zasađeno je začinsko i ljekovito bilje: smilje, lavanda, bosiljak, santolina, ružmarin, timjan, salvija, menta i dr. Početkom 2021. uređen je mini vrt sa sezonskim povrćem i voćem. Intencija je mlađim naraštajima velikih urbanih sredina dočarati prirodni miris sljubljen s okusom i slikom namirnica njima poznatima iz supermarketa. Stariji će se pritom vratiti u djetinjstvu, kada je salata imala drugačiji okus. U skoroj budućnosti u planu je postaviti mini panele kako bi se na slikovit način i primjerom u praksi educiralo o vrstama mediteranskog bilja tipičnog za ovo podneblje i njegovim nutricionim svojstvima.

Slika 77 Mediteran u dvorištu Case mille olivi; Izvor: arhiva autorice 2020.-2021.

Nadalje, bojama i oblikom zasađeno bilje ne odskače od prirodnih kontura već se stapa s pejzažom. Sadnice lavande, smilja i ružmarina ujedno se koriste za stvaranje imaginarnih granica; pomične su i vizualno ne zatvaraju. Niti jedan dio Case mille odlivi prostorno nije ograđen čvrstom ogradom od ostatka mikro lokacije.

11. IDENTITET: MARKETING I KRIZNA KOMUNIKACIJA

Područje Sovišćine broji 11 kuća za odmor (3 u Bartolićima, 1 u Černekovom Bregu, 1 na Švikariji, 3 u Žuganima, 1 u Krtima, 2 u Klarićima). Osim jedne u Žuganima i druge u Klarićima, riječ je o akvizicijama pretežno stranaca (više Nijemaca, Austrijanca i Engleza) koje iste iznajmljuju opet, najčešće, strancima. Izuzevši jedne novogradnje u Bartolićima, riječ je o obnovljenim starim objektima i prenamijenjenima u turističke funkcije. Dakle, jedino kuća obitelji Kvinta Zigantea u Žuganima i Casa mille olivi nastavljaju tradiciju istarskih predaka. To je njihova komparativna prednost u odnosu na ostale vile u okruženju, pa je naglasak u promociji dan upravo na baštinjenju, očuvanju i odgovornosti stečenog, a kao zalogaj za budućnost.

Početkom 2021. godine pokrenuta je medijska kampanja "ISTRAži, doŽIVI". Kampanja sublimira sve potrebe postmodernog turista, ujedno i prenosi elemente na kojima se temelji ponuda Case mille olivi. Putnik istražuje Istru, živi lokalno, konzumira gastronomiju, kulturu, prirodu, doživljava i osjeća se živim, transformira. Siguran i zdrav prkosi pandemiji COVID 19.

11.1. Isticanje posebnosti

Analizirajući ponudu turističkih kapaciteta predmeta istraživanja mirkolokacije Sovišćina, Casa mille olivi jedini je objekt u funkciji turizma, a da je ostao u obiteljskom nasljeđu. Obiteljsku priču iznajmljivač koristi kao isticanje posebnosti i nastavka njegovanja obiteljske tradicije. Gostu se pri dolasku napominje kako objekt datira u 1813. godinu. Dalje ga se uvodi u transformaciju građevine i okoliša. Turistička djelatnost se povezuje s gospodarskom aktivnošću. Iznajmljivač ukazuje na važnost Motovunske šume i jezera Butonige navodeći kako većina istarskog poluotoka vodu crpi iz akumulacije te kako je ona irazito čista i pitka. Slijedom navedenog, gosta se nudi vodom sa slavine i bocom autohtone istarske malvazije iz vinograda u

neposrednoj blizini objekta. Brojna su istraživanja pokazala važnost prvog dojma i kontakta pa domaćin gosta nudi autohtonim suhomesnatim proizvodima i proizvodima od tartufa. Ta se praksa pokazala kao jako dobra. Osim znaka pažnje, gost ima mogućnost da se osvježi i okrijepi nakon višesatnog putovanja i ljetnih gužvi na granicama, a s obzirom na to da je prvi market udaljen 15-ak minuta vožnje automobilom. Za sve ponuđene namirnice navodi se obližnje mjesto proizvodnje. Motiv je to posjete gosta narednih dana obližnjim OPG-ovcima te kupnja obiteljskog maslinovog ulja.

Unutrašnjost objekta je uređena modernim stilom uz nekoliko zidnih fotografija predaka obitelji s kratkim opisom migracije članova, bolesti, tijeka života, gospdarske aktivnosti. Prilikom uređenja objekta mišljenja su bila podijeljena: je li starim fotografijama i obiteljskoj priči mjesto u turističkom objektu? Postavljalo se i pitanje zašto sličnog sadržaja nema u većini kuća za odmor. Analizirajući studiju slučaja Casa mille olivi predstavljeno je niz povijesnih podataka prikupljenih u matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih, zatim komparacija katastra 1813. i 2021., povod iseljavanja članova obitelji te posljedice sudjelovanja u Drugom svjetskom ratu. Prikupljanje navedenih podataka iziskuje mnogo vremena te spremnost istraživača da istraži brojne obiteljske detalje. Pritom je neophodna spremnost ispitanika na dijeljenje informacija. Mala je vjerojatnost da će znanstvenici pristupiti istraživanju prosječne obitelji koja se ničim ne ističe od onih u okruženju. S druge strane, ovakvo istraživanje provest će nasljednici željni uvida u svoju prošlost. Dakle, za istraživanje povijesti obitelji potrebno je da obitelj ima potomke. Ovom konstatacijom dolazimo do opravdanog razloga ugrađivanja starih fotografija i obiteljske priče u interjer, ujedno i ponudu objekta. Prednost je to Case mille olivi jer tek iznajmljivači koji ima povijest i tradiciju istu mogu predstaviti. Kupnjom kuće i njezinom prenamjenom u turističke svrhe tradicija se gubi, identitet mijenja. Zbog obiteljske priče, Casa mille olivi ima identitet, prednost u odnosu na druge obližnje objekte kojima raspolažu stranci ili agencije.

Posebnost je lokacija. Selo Klarići jedini na Sovišćini ima pogled na Motovun i akumulaciju Butoniga. Pogled se pri agencijama i platformama za rezervacije posebno kategorizira i dodatno naplaćuje. Pogled podiže ekonomsku vrijednost smještaja. Lokacija je mirna i sigurna. Sigurnost je postmodernom putniku, naročito u doba COVID 19 presudna u odabiru destinacije. Roditelji s malom djecom mogu biti

bezbrizni dok se djeca igraju oko kuće, bosa trče vinogradom ili sakrivaju u masliniku. Sigurnost znači da gosti ne moraju strepiti od krađa, stradavanja u prometu, jer prometa gotovo da nema, i zaraze. Prednosti lokacije su produkt masovnog iseljavanja stanovništva u poratno doba. Mala stopa naseljenosti doprinosi u očuvanju prirodnog bogastva. Tišina i mir su sve traženiji kod putnika. Ta dva segmenta iznajmljivač ne može sagraditi već samo nasljediti. Stoga mora biti odgovorav u svojim postupanjima kako ne bi izgubio jednu od najvećih prednosti objekta. Tišina ujedno znači da gost čuje zvuk prirode: pjev ptica, šuškanje ježa, skakutanje vjeverice; noću vidi zvijezde i svijetla krijesnice. Tijekom ljetne sezone 2021. više je gostiju pozitivno ocijenilo strah od zvuka prirode. Neki od njih prvi put su se susreli sa "zvukom tišine". Kažu da su čuli svoje misli. Tišina je izazavala transformaciju kod putnika željnog novih spoznaja i stapanja s lokalnim, prirodom.

Kao zadnju posebnost, ali ne manje važnu, slijedom istraženog u prvom djelu rada, moguće je istaknuti alate za razvoj kulturnog, literarnog, outdoor i turizma crnih točaka. Evaluacijom istraženog dobiveni su temelji za razvoj sredine i stvaranje dodatne ekonomske vrijednosti te novih motiva dolaska.

11.2. Kulturni i literarni turizam

Unatrag nekoliko desetljeća stavlja se naglasak na doživljaj i konzumaciju turizma kao cjelovito kulturno iskustvo. „Određena turistička mjesta imaju posebnu transformacijsku snagu i moć promjene u orijentaciji ljudi. Opipljivi elementi ovih mjesta (npr. zgrade, pejzaži, rute, artefakti, hrana) i nematerijalni elementi (npr. vrijednosti, obredi, festivali, boje, moral) daju smisao, vrijednost i emociju. Na primjer, sveto ili sveta mjesta (Vatikan u Rimu, Italija ili Lorde u Francuska), povijesna središta (Berlin u Njemačkoj), mračna mjesta (koncentracioni logor Auschwitz u Poljskoj, ili Grand Zero u New Yorku) ili mjesta koja se temelje na prirodi s divljinom i krajolikom (Grand Canon u SAD-u) mogu produbiti i proširiti ljudsko iskustvo i doprinose emocionalnom i duhovnom rastu.“⁴⁹ Transformacijska snaga Sovićšćine temelji se na elementima

⁴⁹ Reisinger, I. „Transformational Tourism – Tourist Perspectives“, Gulf University of Science and Technology, Kuwait, str. 28

evidentiranima prethodnim istraživanjima sekundarnog tipa, gdje se izvršila analiza kulturnih točaka. Moguće je razlikovati kulturni i literarni turizam.

„Pojam kulturnog turizma uglavnom se primjenjuje na putovanja koja uključuju posjete kulturnim resursima neovisno o početnim motivima, a kroz kretanje ljudi izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja. Namjera ovakvih putovanja zasniva se na specifičnim interesima, tj. potrazi za sudjelovanjem u novim značajnim iskustvima kulturne prirode kao što su otkrivanje vrijednosti i atraktivnosti spomenika i lokacija, ali i tradicionalnih društava, plesova, pjesama i priča koji prelaze iz jedne generacije u drugu.“⁵⁰ Na Savišćini je moguće napraviti rutu kulturnog turizma povezujući elemente povijesti nekadašnje škole, dviju gradina i arheološkog nalazišta na Velom vrhu, crkve i groblja na Švikariji, Kuzmarovog *malina, toklarija* u Švikariji i u Šimećima, spomenika palim borcima kraj Valica. Rješavanjem vlasničkih pitanja, vrlo očuvanu *toklariju* u Šimećima moguće je kandidirati na sredstva Europske unije čime bi se funkcija uljare prenamijeniti u mali muzejski prostor. Muzej može biti dodatna ponuda gospodarske djelatnosti proizvodnje maslinovog ulja. Kulturna ruta dočarava tradiciju i baštinu, involvira u prošlost stolara Matije, krojača Ivana, lugara Pjera. Povezana je seoskim neasfaltiranim putevima čime se putnika istraživača direktno uvodi u istraživanje arhitekture kamenih kuća i sela.

Nematerijalna kulturna baština ima također značajnu ulogu u kreiranju doživljaja. Uključivanjem gosta u pokladnu povorku, ples na taktove harmonike *trieštine*, igru *na moru, kukulić* ili u turnir u *briškuli i trešetu* izazvat će određene emocije. Upravo će te emocije biti pokretači promjene raspoloženja, odnosno duhovnog stanja.

Neraskidiva je veze čovjeka i književnika, transformaciju koju doživljava pisac dok djelo stvara i čovjek koji djelo konzumira. Zdenko Štambuk je svoju pjesmu „Tren sumnje“ posvetio selu Šušani gdje se nakon što je ranjen u Drugom svjetskom ratu oporavljao. Kuća u kojoj se sakrivao je opstala. Inicijativom lokalnog stanovništva i Udruge antifašista Grada Buzeta valjalo bi postaviti spomen ploču i educirati mještane o liku i djelu književnika. U obližnjem selu Drobežija nalazio se i agit-prop. U selu se pripremalo članke za dnevni tisak poratnog doba. Drobežiju i Šušane moguće je

⁵⁰ Geić, S., „Menadžment selektivnih oblika turizma“, Split, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, 2011., str. 305.

povezati literarnom rutom. Članci napisani na Drobežiji dodatno mogu rasvijetliti događaje i stanje duha toga vremena.

Kulturni, literarni i turizam mrtvih točaka su međusobno isprepleteni te ovisni jedan o drugome. Elemente kulturnog turizma moguće je markacijom i umrežavanjem pješačkih, planinarskih i bike staza. Mrežu selektivnih oblika turizma valja predstaviti i ponuditi gostu istraživaču. Lokalno bi stanovništvo profitiralo većom brigom koncesionara za održavanje seoskih puteva i u čišćenju protupožarnih putova.

11.3. Turizam mrtvih točaka

„Svjetski trendovi bilježe sve veći porast konzumiranja specifičnih oblika turizma u čijoj se ponudi posebno ističe kulturni turizam. Kulturni turizam temelji se na posjetima turista izvan mjesta boravka potaknuti interesom za kulturom, poviješću, umjetnošću itd. određene destinacije. Segment kulturnog turizma je mračni turizam, a turizam čiji je glavni motiv putovanja posjećivanje destinacija i lokaliteta koji su na bilo koji način obilježeni ljudskom patnjom i tragedijom širih razmjera naziva se memorijalni turizam.“⁵¹ Nadalje, istraživanja su pokazala (Kesar i Tomac, 2014.) da prema glavnim motivima putovanja memorijalni turizam pripada mračnom turizmu (engl. dark tourism) čiji je glavni motiv putovanja posjet lokalitetima koji asociraju na smrt i nesreću, ljudsku tragediju i patnju. Ovaj oblik turizma naziva se još „morbidni turizam“, „turizam crnih točaka“, „turizam žalosti“. Tijekom i nakon Drugog svjetskog rata Sovišćina je podlegla ruci ratnog protivnika. U Šimećima je ubijeno više ljudi, među njima su bila i mala djeca, spaljeno je više kuća. Ubojstvo bilježi i obližnji Sveti Kirin. Nedaleko Sovišćine djelovala je ratna bolnica. Bilježi se i tajno groblje neidentificiranih žrtava protivničkog garnizona. Više je partizana ubijeno. U čast palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941. – 1945. te znaka sjećanja naroda koji se žrtava ne boji, podignut je spomenik na raskrižju podno sela Puhi i ulaska u Valice. Brojni iseljenici na vjerske blagdane posjećuju spomenik i pale svijeće izražavajući pijetet prema žrtvama. Stariji stanovnici pamte ubojstva u Šimećima. Njihove memorabilije valja dokumentirati i kao trajne

⁵¹ Kesar, O.; Tomac, P., „Obilježja i dosezi memorijalnog turizma u Hrvatskoj“, 2014., Liburna, vol. 3 (1), 53- 59.

zapise ponuditi u kreiranju empatije. Mračni turizam za primarnu motivaciju ima obrazovanje.

11.4. Outdoor turizam

Suvremena turistička ponuda sve više se orijentira prema aktivnom načinu odmaranja, što podrazumijeva uključenje turista u određene sportske i rekreacijske aktivnosti. Sportski turizam podrazumijeva putovanja za vrijeme odmora s ciljem bavljenja sportom te putovanja kako bi se promatrao sportski događaj ili neke druge sportske atrakcije. Sport i turizam djeluju sinergijski u većoj ili manjoj mjeri te često razvitak jednog potiče razvoj drugog. Sportski turizam, kao specifični oblik turizma, je jedan od glavnih čimbenika razvitka i gospodarske aktivnosti na sjeveru Istre. Sportska rekreacija u turizmu ima dugogodišnju tradiciju te je postala nezaobilazni sadržaj turističke ponude Bužeštine s posebnom ulogom u privlačenju domaćih i inozemnih gostiju. Shodno tome, brojni su projekti usmjereni na širenje ponude i organizaciju sportskih događanja, s naglaskom na outdoor aktivnost. Iako postoji niz markiranih pješačkih i bike staza Bužeštine, niti jedna ne obuhvaća područje Sovišćine. Sa svojom visinskom razlikom od 18 m.n.v. u Valicama i 283 na Glavici odnosno 345 na Velom vrhu, Sovišćina je područje pogodno za outdoor aktivnosti: pješaćenje, planinarenje, bicikliranje, trekking i dr. Konfiguracija terena je različita s prosječnim usponom kroz naseljena mjesta od 1% u Klarićima do čak 38% u Krtima. Četiri brežuljka paralelnog usmjerenja međusobno su povezani i isprepleteni šumskim putovima. Najviši vrhovi pružaju jedinstvene vizure na dolinu rijeke Mirne, Motovunsku šumu i jezero Butonigu. Na svakom se brežuljku nalazi izvor pitke vode.

11.5. Edukacija o vodi i šumi

Prirodnim procesom Motovunska šuma se mijenja. Na transformaciju je utjecala prvenstveno vladavina Mletačke Republike. Iako je Venecija strogo štitila najvrjedniju

šumu, zabilježene su promjene u prirodnom snabdijevanju vodom stabala, a u kasnije vrijeme i preusmjeravanjem toka korita rijeke. Graničnjaci koje je Venecija koristila kao svojevrsan znak upozorenja zabrane siječe šume, devastirani su i izvađeni, brojni zagubljeni. One koji su ostali valja povezati i iskoristiti u edukativne svrhe. Funkcijom graničnjaka u prošlosti može se apelirati na mlađe naraštaje da se u šumi savjesno i odgovorno ponašaju. Edukacijom raste svijest o ekologiji te važnosti čiste prirode.

Život šume povezan je i s vodom. Izvori Sovišćine te pritok Sinica slijevaju se u pritok Butonega i rijeku Mirnu. Više izvora još uvijek je pitko i nezagađeno. U neposrednoj blizini Sovišćine veliko je postrojenje za filtraciju vode iz akumulacije i daljnju distribuciju diljem poluotoka. Organiziranim vođenjem i edukacijom moguće je dodatno valorizirati vodozaštitno područje i Motovunsku šumu.

11.6. Ponuda lokalnog: od njive do stola

U ponudu Case mille olivi uvršteni su proizvodi OPG-a Pisak. Gostima je dana mogućnost da sudjeluju u berbi grožđa, maslina i jabuka. Mnogima je to prvi doticaj s voćem u voćnjaku i izvan supermarketa. U suradnji s Centrom vitalnosti Tjaša, u masliniku se nude masaže s maslinovim uljem. Istarski poluotok plasirao se među 10 najboljih maslinarskih regija svijeta.

Turiste se po domaće namirnice upućuje u obližnja domaćinstva. Direktno od proizvođača mogu kupiti: jaja, med, proizvode od tartufa i tartufe, voće, povrće i prerađevine, istarsku tjesteninu, suhomesnate proizvod, sireve, mlijeko i jogurte. Poseban doživljaj je lov na tartufe i sljublivanje podzemnog gomolja s jajima ili domaćom tjesteninom.

U ljeto 2021. uvedena je praksa pripreme ručka ili večere gostima, besplatno i kao znak zahvale za boravkom. Za jelo se priprema tradicionalna istarska kuhinja, dok se stol postavlja uvijek na drugoj lokaciji u masliniku. Gosti večeraju pod svijećama te istovremeno mogu uživati u zalasku sunca, pogledu na Motovun i akumulaciju. Iznenađenje je doživjela slovačka obitelj. Iza ponoći posjetio ih je jež.

Slika 78 Edukacija o staništu i razlici bijelog i crnog istarskog tartufa. Izvor: Arhiva autorice 2021.

Slika 79 Ručak ili večera u masliniku s ponudom istarske hrane. Izvor: Arhiva autorice 2021.

Slika 80 Obitelj iz Slovačke i jež. Izvor: Arhiva autorice 2021.

11.7. Personalizirani vodič i medijator: story telling

„Jezik je odigrao ključnu ulogu, kao osnovni medij kojim se služe masovni mediji. Nijedan drugi medij nije toliko ukorijenjen, toliko bitan za ostvarenje političkih ciljeva, niti toliko često korišten radi suzbijanja pokušaja države da jezičnim sredstvima nametne svoju hegemoniju. Jezik je neobično snažno nabijen kulturni objekt. Jezik se koristi ne samo da stvori zajedništvo oko pojedinih objekata, kao što su sveti ili središnji objekti, nego i radi komunikacije same.“⁵² Elementi izražavanja prvoga djela rada turistima su nepoznati sve do njihova dolaska u predmetnu mikrolokaciju. Većina elemenata će turistima ostati nepoznata i nakon boravka ukoliko se u kreiranje doživljaja ne uključi sam iznajmljivač, ujedno najjači medijator. Utjecaj jezika medijatora ne može zamijeniti niti jedna druga uloga. Prepričavanjem, upućivanjem, ukazivanjem na prethodno navedene elemente medijator uvodi turista u priču. Kvaliteta priče ovisi o tome kako je prezentirana i koliko se pripovjedač u nju unese pa tako od na prvu nebitnih i nezanimljivih stvari alatom jezika može učiniti atrakciju. Šumski put koji vodi od Klarića i Case mille olivi do Švikarije ostaje nezamijećen ukoliko medijator ne upozna gosta s ulogom puta u prošlosti: put su koristili školarci, njime se

⁵² Milardović, A., „Globalizacija“, Osijek-Zagreb-Split, Pan liber, 1999., str. 25.

dolazi do najizdašnjeg izvora; tim se putem nosilo pokojnike na groblje. Povezivanjem elemenata u životnu cjelinu medijator kreira jedinstvenu destinaciju i neponovljiv doživljaj, jer on ovisi o trenutnom raspoloženju. Pričanjem priče valorizira područje, građevine, prošlost, proizvode, ali i jača svijest domicilnog stanovništva o potrebi sanacije, očuvanja ili veće proizvodnje.

Na tragu provedenog istraživanja, intencija je markirati pješačke i bike staze te postaviti informativne tabele s detaljima posebnosti i značaja lokaliteta. Prikupljena literatura ovoga rada može biti doprinos u kreiranju spomenutih ruta, ali i privlačenju turista, kao i u kreiranju jedinstvenog turističkog vodiča u obliku brošure. Ideja je brošuru ostavljati u Casa mille olivi, s vremenom je prevesti na engleski, njemački i talijanski jezik te je ponuditi gostu već pri dolasku uz mogućnost angažiranja i službenog vodiča. Literatura se može nadograđivati i proširivati te ponuditi i ostalim iznajmljivačima područja. Na taj se način intrigira lokalno stanovništvo da istraži i nauči svoju prošlost, a gosta da upozna identitet ljudi i kraja u kojem boravi.

11.8. Medijska kampanja ISTRAŽI, doŽIVI i krizna komunikacija

Elemente istraživanja prvog djela rada dodatno je valorizirala pandemija COVID 19. Briga za zdravlje, ujedno i bijeg od novog normalnog, dodatno su istakle kuće na osami, u izolaciji. Stoga je krajem 2020. godine osmišljena kampanja "ISTRAŽI, doŽIVI" s naglaskom na personaliziranoj zelenoj Istri i relativno niskoj stopi zaraženosti, području koje pandemiji unatoč i dalje - ŽIVI. Ponuda je cjenovno prilagođena hrvatskom tržištu, jedinom od kojeg se rezervacija mogla očekivati. Bila je to ujedno prilika za davanje dodatne vrijednosti lokalnim atrakcijama i upoznavanjem Hrvata s Hrvatskom. Kampanja je bila usmjerena na vikend odmor i/ili drugačiji "digitalno nomadni" radni tjedan. U prosjeku u kući borave 2 osobe, a popunjenost u mjesecima od siječnja do svibnja pročjeno je veća je od 20 dana.

Mala gustoća naseljenosti Sovišćine u vrijeme pandemije istaknuta je kao prednost. Potražnja za kupnjom lokalnih i svježih namirnica je naglo porasla. Šumski

putovi korišteni su za šetnje i bicikliranje. Na taj su način otkrivene kulturne znamenitosti Sovićine.

U trenutku pisanja rada *Casa mille olivi* je kandidat za nagradu Hrvatske turističke zajednice, Ministarstva turizma i sporta i Novog lista kao provoditelja izbora najiznajmljivača Hrvatske 2021. godine. Mediji su prepoznali značaj takvog vida odmora i uvrstili objekt u finale.

Tablica 10. Dolasci i noćenja CMO od 01.01.2021. do 22.06.2021.; Izvor: e-visitor na dan 22.06.2021.

Država	Dolasci	Noćenja	Broj turista	Udio dolazaka	Udio noćenja	Udio turista
Strani turisti	4	12	4	4,49%	4,38%	4,40%
Domaći turisti	85	262	87	95,51%	95,62%	95,60%
UKUPNO:	89	274	91	100,00%	100,00%	100,00%

11.9. Individualni pristup

„Zadovoljstvo današnjeg klijenta u turizmu težnja je ka usklađivanju motiva i realiziranog doživljaja, koje se unatoč toj težnji teško uspostavlja. Prohtjevi su sve veći, ponuda komercijalizirana i sklona uniformiranosti s naznakama orijentacije na specijalizirano, osjetljivo, istančano, održivo (efektivno).“⁵³ Turist prije odlaska u destinaciju istražuje i uči. U destinaciju dolazi s određenim znanjem, ali i očekivanjima. Očekivanja tijekom boravka pretvorena u realizirani doživljaj mogu biti razočaravajuća ili iznad prosjeka. Zbog sve većih prohtjeva, medijator mora biti spreman uložiti vrijeme i trud u kreiranje posebnog doživljaja gosta. Izostane li angažman medijatora, doživljaj je razočaravajući. Uloga medijatora je bitna, on ponudu diversificira od komercijaliziranog i uniformiranog. To je moguće jedino uz individualni pristup.

⁵³ Jasmina Gržinić, Turizam i razvoj, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2018., str. 1

Individualni pristup je ovisan o prvom dojmu. Medijator pri prvom kontaktu s gostom mora istražiti njegove preferencije, očekivanja, potrebe. Gost istražuje sredinu, medijator istražuje gosta. Dolaskom gosta u sredinu, medijator je spreman i zna što gostu ponuditi. Gost je zadovoljan i njegov je doživljaj iznad očekivanja. Pritom valja voditi računa o ne prelaženju granice privatnosti. Osjeti li se gost sigurno i zadovoljno, sam će dopustiti ulazak u zonu privatnosti.

Društvene mreže mogu biti dobar izvor podataka prilikom istraživanja gosta. Fotografije objavljene na društvenim mrežama često ukazuju na preferencije gosta. Analizom fotografija moguće je dobiti podatke čime se gost bavi, primjerice voli li biciklizam, planinarenje, je li profesionalni plivač; veže li se njegova vokacija uz obnovljive izvore energije; ima li djece i kojeg su uzrasta; teži li modernoj ili klasičnoj gastronomiji i dr. Slijedom analiziranog, medijator gosta upućuje na bike stazu Parenzanu, putevima rudara, u lov na tartufe, moderne restorane ili konobe s tradicionalnom istarskom kuhinjom, kod lokalnih OPG-ovaca ili u posjet kulturnim znamenitostima. Zbog pandemije COVID 19, u 2021. na primjeru studije slučaja zabilježene su dvije kontradiktornosti. Zbog sigurnosti, gosti biježe u prirodu i izolirane objekte. S druge strane, zbog višemjesečne socijalne distance traže ljudski kontakt i povezivanje s lokalnim. Gosti obližnjeg smještajnog objekta, kojim upravlja agencija, traže mogućnost kupnje maslinovog ulja i voća te mogućnost rada u vinogradu ili masliniku. Daljnjim se razgovorom uviđa potreba za društvenim aktivnostima, upućivanje na znamenitosti i posebnosti, pomoć pri rezervaciji eno-gastronomске ponude i kulturnih sadržaja, mogućnosti testiranja i pružanju informacija oko stanja na granici i dugih čekanja. Upućivanje gosta na malogranični prijelaz Slum-Rakitovec turisti izbjegnu višesatna čekanja, u destinaciju stižu zadovoljni. Time iznajmljivač ukazuje na brigu o gostu od trenutka rezervacije pa sve do izlaska iz zemlje.

11.10. Društvene mreže

Od početka iznajmljivanja, promocija Case mille olivi je usmjerena na Facebook stranicu, Instagram profil, Google business te svjetski poznatoj platformi booking.com, no sve bez angažiranja specijaliziranih agencija. Objave na društvenim mrežama su

vrlo učestale, individualne i prenose detalje boravka i/ili pak ponudu kuće i Sovišćine: od izvora vode, stare crkve, staništa tartufa do *nonice* koja mijesi fuže ili pak kuha maneštru. Fotografije nisu profesionalne, već realne i jednostavne, sadržajno usko povezane s tradicijom, doživljajem, transformacijom, putovanjem.

11.11. Recenzije i osvrti turista na boravak

Analiza recenzija na platformi booking.com, Google Bussines i društvenim mrežama (prilog 2), ukazuje izražen individualni pristup iznajmljivača. Turisti u recenzijama najčešće ističu *toplu dobrodošlicu*, autohtone proizvode i prirodne resurse: pogled, mir, tišinu, krajolik. Recenzije su ocjene rada iznajmljivača, pa mogu biti vodič u kojem smjeru dalje transformirati objekt. Iz recenzija je vidljiva potreba zadržavanja kontakta s prirodom, lokalnim identitetom i promocijom mikrolokacije kao eko prijateljske sredine.

ZAKLJUČAK

Obiteljska tradicija i odgovoran razvoj Case mile odlični utječu na kreiranje diversificiranog turističkog proizvoda i održivu transformaciju prostora Savišćine. Valorizacija identiteta i individualni pristup medijatora iznajmljivača najveći su alat u stvaranju jedinstvenog doživljaja mikro destinacije i njezinoj održivosti. Obiteljska tradicija utječe na transformaciju turista.

Područje Savišćine je kroz povijest ekonomski i društveno marginalizirano. Uzrokovalo je to masovna iseljavanja stanovništva nakon Drugog svjetskog rata i zatvaranje škole. U 21. stoljeću područje je rijetko naseljeno. Osim bavljenja poljoprivredom, ne bilježe se značajne gospodarske aktivnosti.

Savišćina obiluje prirodnim resursima, čistim i zdravim okolišem. Zbog geografske pozicioniranosti, poželjna je post modernom turistu istraživaču. Nadalje, moderni putnik bira neistraženo, lokalno i još uvijek nepoznato. Paradoksalno, zbog rijetke naseljenosti i malog broja radno aktivnog stanovništva, područje teško dolazi do valorizacije ovim radom utvrđenog potencijala. Životna dob zadnjih stanovnika sela je vrlo visoka i postoji mogućnost gubitaka identiteta mjesta. Stoga je potrebno živa svjedočanstva što prije dokumentirati i valorizirati u obliku turizma mrtvih točaka, outdoor i kulturnog turizma.

Radom su analizirana obilježja prostora i utjecaj na obiteljske vrijednosti i orijentaciju u turizmu. Agencije i većina iznajmljivača ne poznaje lokalnu tradiciju, pa transformacija turista nije potpuna. Izrada brošure u obliku vodiča te markacija šumskih putova za potrebe biciklista i planinara istaknula bi vrijednosti kraja. Na taj bi se način očuvao lokalni identitet. Vodič postaje neophodan element u obrazovanju domicilnog stanovništva, iznajmljivača i turista putnika.

Razvoj i transformacija kuće za odmor Casa mille olivi direktno utječu i na razvoj cijelog područja. Lokalni proizvođači imaju ekonomsku korist, dok obitelj ima osiguranu egzistenciju i ne mora napuštati djedovinu u potrazi za radnim mjestom. Istovremeno turisti obilaze lokalne atrakcije i potiču svijet o očuvanju i valorizaciji ovim radom istaknutih prednosti Savišćine.

Nakon analize provedene u ovome radu, u turistički razvoj Savišćine potrebno je uključiti lokalnu vlast i poznavatelje povijesnih tekovina, borce NOB-a, učitelje i lokalne OPG-ovce. Potrebno je razmotriti mogućnost povlačenja europskih sredstava u cilju revitalizacije kulturne baštine i očuvanja prirodnih resursa.

SUMMARY

The thesis discusses the impact of family tradition on transformation and location sustainability and identity through the example of villa Casa Mille Olivi. Two types of transformation have been analysed. In the first part of the thesis the transformation takes place on the location itself and is visible to one's eye. By evaluating the transformative benefits of a micro location, the Soviščina area has been described through its geographical position and geographic segmentation as well as administrative, political, and clerical division. The transformative benefits of the countryside have been described: the education of the people as a transformation prerequisite along with the presentation of historical and cultural heritage, regional natural and cultural assets, architecture, and local developing initiatives. Furthermore, the demographic structure of the 20th and the 21st century population has been shown. A case study examines the responsible and sustainable development as well as the holiday accommodation on offer.

The second part of the thesis deals with the psychological transformation which takes place within the person residing in the space. Such transformation depends on the subject's integration with the culture, tradition, customs and finally, with the micro location itself. The thesis distinguishes two types of psychological transformation: one evoked by the local inhabitant - the owner - upon the area, irrespective of whether it impacts the residents or travellers i.e., tourists and the other reflecting the transformation of the tourists as they spend time on the micro location discussed in the thesis.

In the last part of the thesis the location and psychological transformation has been discussed through identity: marketing and crisis communication. The particularities have been pointed out; cultural, literary, and outdoor tourism as well as dark tourism. The importance of education in the fields of forestry and water preservation has been highlighted as well as local produce on offer and the role of a personalised guide and individual approach. The media campaign ISTRži, doŽIVI has been presented as well as the role of social media and tourists' reviews on the micro location and the Casa Mille Olivi villa.

Key words: transformation, tourism, sustainability, responsibility, tradition, nature, experience, mediator, family, Soviščina area, Casa Mille Olivi

LITERATURA

Knjige

1. Antonietta Cereghetti-Passini, „Prezime Pisak u Sovišćini i Sovinjštini“, *Buzetski zbornik*, br. 35, Josip Turčinović Pazin, Buzet 2008.
2. Božo Jakovljević, „Školstvo Bužeštine u radovima mon. Bože Milanovića“, *Buzetski zbornik*, br. 38
3. Božo Milanović, *Istra u osvitu narodnog preporoda (1797 – 1860)*, Istarsko književno društvo Ćirila i Metoda, Pazin 1960.
4. *Cadastre National de l'Istrie, d' apres le Recensement du ses Octobre 1945*“, Edition de l'Institut Adriatique
5. Christian Gallo, „Pomlađivanje Motovunske šume“, *Buzetski zbornik*, br. 34
6. Geić, S., *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, 2011.
7. Jasmina Gržinić, *Turizam i razvoj*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2018.
8. Josip Bratulić, *Istarski razvod*, Libar od Grozda, Pula 1992.
9. Josip Bratulić i Petar Šimunović, *Prezimana i naselja u Istri*, Prema Cadastre national de l'Istrie i drugim izvorima, Pula – Rijeka 1985, knjiga I
10. Kesar, O.; Tomac, P., *Obilježja i dosezi memorijalnog turizma u Hrvatskoj*, 2014., Liburna, vol. 3 (1)
11. Klara Buršić Matijašić, *Gradine Istre, Povijest prije povijesti*, Pula, 2007.
12. Milardović, A., *Globalizacija*, Osijek-Zagreb-Split, Pan liber, 1999.
13. Mirjana Peršić, *Sakralni objekti Bužeštine*, navj. dj.
14. Robert Matijašić, *Crkva u Istri, nav. dj.; Istarska enciklopedija*

15. Roberto Starec: *Speljati vodo na svoj mlin*, Knjižnica Annales Majora, Koper – Capodistria 2002.
16. S. Bertoša, T. Bradara, N. Kuzmanović, „Granične oznake na Buzeštini: Materijalno ostaci kulturno-povijesnog nasljeđa“, *Buzetski zbornik*, br. 38
17. Slaven Bertoša, *Fragmenti buzetske prošlosti u srednjem i novom vijeku*, Srednja Europa d.o.o. Zagreb, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu, Grad Buzet, 2018.
18. Slaven Bertoša, „Pabirci iz prošlosti Sovinjaka (do XIX. Stoljeća)“, *Buzetski zbornik*, br. 40
19. Vojmil Prodan, „Dolina rijeke Mirne nekad i sad“, *Buzetski zbornik*, br. 36
20. Vojmil Prodan, Sovinjština i Soviščina: O vodi, ali ne samo o vodi, *Buzetski zbornik*, br. 30
21. Zdravko Grgurev, Partizanske bolnice na Buzeštini, *Antifašizam na Buzeštini, Narodnooslobodilački pokret 1941. – 1945.*, Reprezent 2003.
22. Zlata Marzi, „Izješće o radu Odbora za revitalizaciju povijesnih jezgara za 2003. godinu“, *Buzetski zbornik*, br. 30

E-knjige

1. Ier, L., Sternthal, B., Tybout, A., *About your brand*, Harvard Business Review, 2002.
2. Reisinger, I. „Transformational Tourism – Tourist Perspectives“, Gulf University of Science and Technology, Kuwait

Članci

1. Dragutin Vučković, „Psihološki stav“, <http://hdap.hr/psiholoski-stav/>, dostupno 30. kolovoza 2021.

2. Mauro Pitteri, „Granične oznake motovunske šume iz 1779. godine“, file:///C:/Users/Ana/Downloads/GRANICNE_OZNAKE_MOTOVUNSKЕ_SUM E_SMANJENO.pdf, dostupno 12.6.2021.

Časopisi

1. Ana Pisak, „Na se sapone so živeli“, *Buzetski list*, broj 13, godina 2013.
2. *Školska spomenica OŠ Josip Zanko Livade*, PO Švikarija, godina 1955. – 1979.

Internetski izvori

1. booking.com
2. Eco Domus - certificiranje Eko prijateljskog smještaja, <https://www.istra-istria.hr/hr/ustrojstvo/zupanijski-ustroj/upravna-tijela/upravni-odjel-za-turizam/programi-i-projekti/razvojni-projekti-u-turizmu/ecodomus-certificiranje-eko-smjestaja/>, dostupno 20.12.2020.
3. Frankopanski katastar, Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55050_archivio
4. Google Bussines
5. <http://www.buzet.hr/buzet/o-buzetu>
6. Kako ostvariti potpore iz mjere 10 poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene“, <https://ruralnirazvoj.hr/files/documents/MPS-Brosura-200x275-Kako-ostvariti-potporu-za-mjeru-10.pdf>, dostupno 20.12.2020.
7. Povijest Istre u srednjem vijeku, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4047/povijest-istre-u-srednjem-vijeku>, dostupno 02.06.2021.

Dokumenti

1. Lino Barolić, Iz govora na otvaranju igrališta 2011.
2. Contratto di vendita, Trascritto nel Libro 60 pag 147, Montona 24 Maggio 1868.

3. Službene novine grada Buzeta, Broj 6, 14. srpnja 2017.

TABLICE

Tablica 1. Kote sela Sovišćine i okolice; Izvor: Google Earth	13
Tablica 2. Označavanje pojedinih mjesta 1819. – 2021.; Izvor: Autorica 2021.....	21
Tablica 3. Geografska podijeljenost naselja, sela i zaseoci Sovišćine, Sovinjskih brda, Senja; Izvor: Autorica 2021.	22
Tablica 4. Broj razreda škole Švikarije u pojedinim godinama.....	35
Tablica 5. Skica Motovunske šume i njezinih granica; Izvor: Milizia nazionale forestale, Azienda di stato per le foreste demaniali	40
Tablica 6. Stanovništvo Sovišćine 1945. – 2021. Izvor: Autorica 2021.....	56
Tablica 7. Promjene u nazivu evidentiranja sela kroz godine, Izvor: Autorica 2021.	57
Tablica 8. Stanovništvo Sovišćine 2021. Izvor: Autorica 2021.....	58
Tablica 9. Prezime Pisak u Sovišćini i Sovinjštini, Cereghetti-Passini, A., Buzetski zbornik 35, Čakavski sabor, 2008., str. 327-338.....	66
Tablica 10. Dolasci i noćenja CMO od 01.01.2021. do 22.06.2021.; Izvor: e-visitor na dan 22.06.2021.....	86

POPIS SLIKA

Slika 1 Položaj Buzeta i Bužeštine na poluotoku Istra. Izvor: TZ Istarske županije ..	10
Slika 2 Karta graničenja Sovišćine sa Sovinjakom, Senjom, Vrhom, Zumeskom, Motovunom, Oprtljom i Zrenjom; Izvor: katastar.hr	10
Slika 3 Geografska pozicioniranost Sovišćine; Izvor: katastar.hr	10
Slika 4 Sovišćina: četiri harmonična brežuljka u nizu i pritok Butonige, Izvor: Google Earth	12
Slika 5 Linije razgraničenja; Izvor: katastar.hr	12
Slika 6 Karta Istre - ucrtani putevi razvodne komisije; Izvor: Istarski razvod, Priredio, predgovor napisao i komentarima popratio Josip Bratulić, Libar od Grozda, Pula 1992., str. 156-157	16
Slika 7 Lokacija Komarnjaka i Stopnjaka; Izvor: Vojmil Prodan, Sovinjština i Sovišćina: O vodi, ali ne samo o vodi, Buzetski zbornik, br. 30, str. 325-340	18
Slika 8 Mlin Komarnjak 1934.; Izvor: Fototeca Ispettorato Ripartimentale delle Foreste, Trieste	18
Slika 9 Slika: Karta G. A. Capellarisa iz 1797.	19
Slika 10 Administrativna podjela Istre 1945.	19
Slika 11 Mappa Censuaria della Comune di Sovishine nel Litorale – Circolo d'Istria, Disretto di Montona 1819.	20
Slika 12 Napušteni objekti od kamena; Izvor: Arhiva autorice 2013.	24
Slika 13 Tonijeva kovačnica (prvi red, treća slika); Izvor: Arhiva autorice 2021.	24
Slika 14 Prostrane kuće – asocijacija na brojnost stanovnika u selu; Izvor: Arhiva autorice 2021.	24
Slika 15 Bršljan – dekor sela Šimeći. Izvor: Arhiva autorice 2021.	25
Slika 16 Šimeći - najveće mrtvo selo na Sovišćini. Izvor: Arhiva autorice 2021.	25
Slika 17 Bartolići – selo s 11 stanovnika; Izvor: Arhiva autorice 2013.	26
Slika 18 Černekov Breg: Boris Tuščan, Đovani Sirotić, Željko Sirotić, Denis Tuščan, Serđo Tuščan – svi vrsni igrači more i briškule; Izvor: Arhiva autorice 2013.	26
Slika 19 Černehi – građevne čestice; Izvor: katastar.hr, dostupno 06.07.2021.	27
Slika 20 Zadnja kuća u nizu – bijela – obnovljena zgrada škole; Izvor: Arhiva autorice 2020.	28
Slika 21 Olivio Prodan s unukom Lanom Tutić ispred nekadašnje toklarije Švikarije; Izvor: Arhiva autorice 2013.	28

Slika 22 Švikarija – negdašnja trgovina tzv. Palt. Izvor: Arhiva autorice 2013.....	28
Slika 23 Tragovi prezimena Jerman (German). Izvor: Arhiva autorice 2013.	28
Slika 24 Đinica Štrpin s unukom Sarom Belac na izvoru Konopišće; Izvor: Arhiva autorice 2013.....	29
Slika 25 Žugani – smještajni kompleks za doživljajnu gastronomiju; Izvor: Arhiva autorice 2021.....	29
Slika 26 Valice - najmlađe selo Sovišćine; Izvor: Arhiva autorice 2013.	30
Slika 27 Nepostojanje Valica; izvor Franciskanski katastar 1819.	30
Slika 28 Potvrda o vršenju žita 1967. godine. Izvor: Arhiva autorice	31
Slika 29 Slavlje povodom dolaska vodovodne mreže 1997. Izvor: Glas Istre, 23.09.1997.....	31
Slika 30 Izumiranje sela Krti. Izvor: Arhiva autorice 2008.....	31
Slika 31 Kuća braće Marušić u Drščarima. Izvor: Arhiva autorice 2021.	31
Slika 32 Današnja vizura naselja; Izvor: Arhiva autorice 2021., 2021., 2013.	32
Slika 33 Novoobnovljena zgrada bivše škole Švikarije; Izvor: Arhiva autorice 2013.	34
Slika 34 Crkva sv. Kornelije i Ciprijana na groblju na Švikariji. izvor: arhiva autorice 2013.	37
Slika 35 Pigići su vjerski objekti smješteni na ulaz u selo. Izvor: Antonietta Cereghetti Passini.....	37
Slika 36 Prehrambene namirnice za partizane 1944.; Izvor: Antifašizam na Buzeštini	38
Slika 37 Šušani – utočište Zdenka Štambuka; Izvor: arhiva autorice 2021.	39
Slika 38 Motovunska šuma - crta razgraničenja Motovuna i Sovišćine; Izvor: Arhiva autorice 2020.....	41
Slika 39 Prikaz veličina graničnih oznaka. Izvor: M. Pitteri, file:///C:/Users/Ana/Downloads/GRANICNE_OZNAKE_MOTOVUNSKE_SUME_SMANJENO.pdf, dostupno 12.6.2021.....	45
Slika 40 Graničnjaci iz 1597. i 1779. na lokalitetu Sovišćine. Izvor: Arhiva autorice 2021.	45
Slika 41 Unutrašnjost Kuzmarovog malina; Izvor: Arhiva autorice 2013.....	46
Slika 42 Stanovnica Marija Tušćan ispred kamenog rezervoara toklarije; Arhiva autorice 2013.....	47
Slika 43 Sin Boris i otac Serđo Tušćan u toklariji Šimeća; Arhiva autorice 2013.	47
Slika 44 Tartufi – nekadašnji „prašći sir“; Izvor: Večernji list 30.08.2008.	48

Slika 45 Elvis Vivoda, godine 1993. na natjecanju svirača harmonike trieštine u talijanskom mjestu Santa Marina Nuova kraj Ancone. Izvor: Privatna arhiva	49
Slika 46 Živa svirka nakon maškara u šatoru na igralištu; Izvor: arhiva autorice 2013.	49
Slika 47 Maškare Krti sredinom 20. stoljeća; Izvor: Arhiva Marija Bartolića Petača .	50
Slika 48 Tipična arhitektura Soviščine; Izvor: arhiva autorice 2021.	52
Slika 49 Kuće imaju tzv. balidore (terase). Izvor: arhiva autorice 2021.	52
Slika 50 Sin i otac Prodan – priprema stupova za ogradu, Đovani Sirotić i Dino Sirtoić miješaju maltu; Arhiva autorice 2009.	53
Slika 51 Stanovnici Soviščine – zidanje platoa; Arhiva autorice 2009.	53
Slika 52 Prigodan referat Lina Bartolića na svečanosti otvaranja igrališta i sudionici nogometne utakmice; Izvor: arhiva autorice 2011.	54
Slika 53 Kraj prve faze radova obilježen je malonogometnom utakmicom. Prvi red s lijeve na desno: Goran Krt, Dario Prodan, Alex Bartolić, Lino Bartolić, Antonio Bartolić, Olivijo Prodan, (?), Denis Tuščan, (?); drugi red: Kristijan Krt; treći red: Đulijano Krt, Siniša Žulić, Emanuel Krt, Goran Prodan, Dino Sirotić, Đovani Sirotić, Dean Sirotić, Valter Flego, Boris Tuščan, Tomica Marušić.	54
Slika 54 Lijevo - pogled na Motovun, desno - pogled na akumulaciju Butoniga, Izvor: arhiva autorice 2020.	62
Slika 55 Preslika katastra Franje I iz 1820. godine s označenim postojanjem CMO i usporedba sa stanjem katastra 2021. Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55056_archivio ...	63
Slika 56 Popis vlasnika zgradnih parcela s opisom zgrade i kućnim brojem; Izvor: http://ariannaweb.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm#55050_archivio ...	63
Slika 57 Kupoprodajni ugovor iz 1868. godine, Izvor: arhiva autorice	64
Slika 58 Prvo spominjanje prezimena Pisak u Klarićima. Izvor: Župna knjiga Župe Sovinjak u DAP-u	64
Slika 59 Ugovor o pravima i obavezama Blaža Pisak i Dominika Marušića; Izvor: Arhiva autorice 1903.	65
Slika 60 Blaž Pisak, braća Eugen i Joakim, Roža Pisak, Milan Pisak; Izvor: A. C. Passini i arhiva autorice.	65
Slika 61 Obitelj Pisak: (prvi red) majka Ana i otac Eugen, (drugi red) kćerke Antica i Veronika, (treći red) braća Gracijano, Bruno i Elio; Pokojni brat Milan Pisak. Izvor: Arhiva autorice.	65

Slika 62 Lijevo - napuštene stambene zgrade obitelji Klarić 1985. godine na k.č. 129, Izvor: Antonietta Cereghetti Passini.....	68
Slika 63 Desno - gospodarski objekt obitelji Klarić 1985. godine na k.č. 193. Izvor: Antonietta Cereghetti Passini	68
Slika 64 Gospodarska zgrada – CMO – početkom 90-ih godina 20. stoljeća; Izvor: arhiva autorice	68
Slika 65 Nono Eugen 1985. u vinogradu svoga djeda Matthiasa. Izvor: Arhiva autorice.....	68
Slika 66 Otac Gracijano 2020. godine u vinogradu svoga oca Eugena. Izvor: Autorica	68
Slika 67 Krčenje šume i preiprema terena za sadnju maslina; Izvor: Privatna arhiva	69
Slika 68 Novi izgled CMO. Izvor: autorica 2021.....	71
Slika 69 Multifunkcionalna terasa. Izvor: autorica 2020.....	71
Slika 70 Vizualni identitet. Izvor: autorica 2020.	71
Slika 71 Namještaj je od masivnog drva. Izvor: arhiva autorice 2021.....	72
Slika 72 Katastarski prikaz 2021. Izvor: arhiva autorice 2021.....	72
Slika 73 Prepoznatljivost eko friendly smještaja. Izvor: Istarska županija 2021.....	73
Slika 74 Brošura Istra ecoxperience. Izvor: Istarska županija 2021.....	73
Slika 75 Ulje – za masažu usred 1000 stabala maslina; Izvor: Arhiva autorice 2020.	74
Slika 76 Lokalno za potpuni doživljaj; Izvor: arhiva autorice 2020.	75
Slika 77 Mediteran u dvorištu Case mille olivi; Izvor: arhiva autorice 2020.-2021. ...	76
Slika 78 Edukacija o staništu i razlici bijelog i crnog istarskog tartufa. Izvor: Arhiva autorice 2021.....	84
Slika 79 Ručak ili večera u masliniku s ponudom istarske hrane. Izvor: Arhiva autorice 2021.....	84
Slika 80 Obitelj iz Slovačke i jež. Izvor: Arhiva autorice 2021.....	84

PRILOG 1.

Naselja i prezimena Sovišćine godine 1945. - 2021.

	BARTOLIĆI	KRTI	ČERNEHOV BREG	ŠIMEĆI	ŠVIKARIJA	ŽUGANI	VALARI*	PUHI	ŠUŠANI	KLARIĆI	VALICE	DRŠČARI	MATIŠKO*	SENJ*	BROJ OBITELJI PO PREZIMENU
Bartulić (Bartolić)	12 / 1	5 / 3		1 / 0			1				1 / 1				19 / 5
Žigante (Gigante)				2 / 0		5 / 0	1	4 / 0						1	11 / 0
Krt (Cherti)	2 / 0	6 / 3						2 / 1							10 / 4
Sirotić (Sirotti)		1 / 0	4 / 2				4				2				5 / 4
Jerma n (Germa ni)			1 / 0	5 / 0	1 / 0									6	7 / 0
Črneka (Cerne cca)			5 / 0		1 / 0										6 / 0
Maruši ć (Marus si)		1 / 0			1 / 0						2 / 2	1 / 0			5 / 2

Tuškan (Toscani)			2 / 2					1 / 0	1 / 0					4 / 3
Klarić (Clari)										3 / 0				3 / 0
Ščulac (Squilla)	3 / 0												1	3 / 0
Basanež (Bassanesi)	2 / 0													2 / 0
Bencić (Benci)	2 / 1													2 / 1
Fero									2 / 2					2 / 1
Strpin (Sterpini)						2 / 0					1 / 1			2 / 1
Vivoda					2 / 1									2 / 1
Zubin (Zubini)			2 / 0											2 / 0
Glavić (Glavi)					1 / 0									1 / 0
Ivančić						1 / 1							2	1 / 1
Kukac (Cucco)			1 / 0											1 / 0
Matijašić						1 / 0								1 / 0

(Matias si)														
Mikola včič (Micollavi)								1						1 / 0
Pisak		1 / 1												1 / 1
Prodan					1 / 1									1 / 1
Rušnjak		1 / 0												1 / 0
Staraj							1							0
Korenič (Coreni)												1		
Blaškovič													1	
Krančič													1	
Paladin													2	
Flego												1	2	
Koraca											1			1
Belac								1						1
Đuga						1								1
Boothway	1													1

BROJ OBITE LJI U SELU	21 / 2	15 / 7	13 / 4	10 / 0	7 / 2	9 / 2	6	7 / 2	4 / 1	3 / 0	3 / 7	1 / 0	2	16	93 / 27
STANO VNIKA	140 / 7	93 / 27	75 / 11	48 / 0	44 / 6	40 / 8	38	30 / 9	18 / 2	17 / 0	15 / 25	11 / 0	10	105	531 / 95

*U Cadastre National d'Istria 1945. ova su mjesta navedena pod Soviščinom, no u ovom izračunu nisu uzeta u obzir te su označena rozom bojom.

PRILOG 2.

Recenzije

Predivno mjesto. Rijetko gdje se može pronaći takav mir i nevjerojatan pogled koji oduzima dah. (Kristijan Radešić, Google Bussines, Hrvatska, kolovoz 2021.)

Prekrasno, odmor za dušu i tijelo. (Mirko Filipović, Google Bussines, Hrvatska, lipanj 2021.)

Izvršno. Lijepo mjesto na vrhu brda, između maslina i grožđa. Sve je tu. I prekrasan bazen. Domaćin je vrlo gostoljubiv i čak će donijeti ukusne lokalne delicije. Preporučuje se. (Obitelj Van Zomeren, Google Bussines, Nizozemska, 2020.)

Excellent place for people loving nature, amazing view, very quiet area. My husband and myself were running every day 12 km on the road without meeting anybody:) Owners are very accommodative and pleasant. (Thechevalblanc, booking.com, Švicarska, 2019.)

Beautifull View and overall environment. Quiet location. Great hospitallity of the owners. We will defenitly return here. (Iztok, booking.com, Slovenija, 2020.)

We loved the view, both kitchens and of course the pool during a very hot week. The house is located in a perfectly quiet area, but is still well connected to most Istrian highlights. Our host welcomed us with some local treats and was easy to get in touch with. Would certainly recommend! (Redmar, booking.com, Nizozemska, 2019.)

Ana war eine sehr nette Gastgeberin. Sie hat sich viel Zeit bei der Schlüsselübergabe genommen und uns mit Wein begrüßt. Des Weiteren hat Sie uns gezeigt, welche Aktivitäten in der Nähe möglich sind und wo man gut Essen gehen kann. Das Haus war super sauber und überdurchschnittlich gut ausgestattet. Man muss wirklich nichts selbst mit nehmen. Des Weiteren hatten wir etwas Schwierigkeiten mit unserem Navi das Haus zu finden. Ana war so nett und hat uns dann abgeholt. Es war wirklich ein super Service. Die Unterkunft ist ein Traum für einen ruhigen Erholungsurlaub, ohne viel Menschentrubel. Man ist komplett für sich alleine. Die Terrasse ist riesig und wunderbar um dort den ganzen Tag zu verbringen. Vielen Dank für den tollen

Aufenthalt! Wir werden bestimmt noch einmal wieder kommen. :) (Lara, bookin.com, Njemačka, 2018.)

Noi viaggiamo tantissimo e questo posto ci ha veramente lasciati senza parole, la pace e la tranquillità regna sovrana, abbiamo fatto delle mega grigliate, la cucina al aperto è fantastica e molto utile, cucinare con quel paesaggio è molto rilassante, i bimbi si sono divertiti a fare i tuffi in piscina, camminare scalzi sul erba e intorno alle vigne e ulivi, l'aperitivo fuori sui divanetti mentre il sole ci saluta e un tocco in più. La casa è molto ben arredata e molto pulita dispone di tutti gli utensili che servono durante la vacanza.

La padrona di casa è gentilissima parla italiano benissimo, sorridente e ci ha accolti con un ottimo aperitivo e delle verdure fresche dal suo orto. Dove trovate un servizio così? Un posto così merita 10 e lode. Ci torneremo. Mihai, Oriada. Aurora, Nat, Chris (Oriada, booking.com, Italia, 2018.)